

Európska únia
Európsky sociálny fond

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Gabriela Vincencová

Teória práva

2013

Publikácia bola vydaná a financovaná z prostriedkov ESF
v rámci národného projektu Profesionálny a kariérový rast
pedagogických zamestnancov.
ITMS kód projektu 26120130002
ITMS kód projektu 26140230002

TEÓRIA PRÁVA

Gabriela VINCENCOVÁ

Bratislava 2013

OBSAH

Úvod	5
1/ Spoločnosť a štát	6
2/ Základné znaky štátu	8
2.1 Štátna moc	8
2.2 Štátne územie	8
2.3 Obyvateľstvo a štátne občianstvo	8
2.4 Nezávislosť štátu (štátna suverenita)	9
2.4.1 Vnútoraná nezávislosť	9
2.4.2 Vonkajšia nezávislosť	9
2.5 Štátne symboly	9
2.6 Štandarda prezidenta Slovenskej republiky	10
Aktivita č. 1	11
3/ Človek a spoločnosť	15
3.1 Socializácia	15
4/ Spoločenská norma	16
4.1 Morálne normy	16
Aktivita č. 2	18
Aktivita č. 3	20
5/ Historický vývin práva	22
6/ Štát a právo	30
6.1 Právny štát	30
7/ Právo a spravodlivosť	31
8/ Právo ako normatívny systém	32
8.1 Základné členenie práva	33
8.2 Platné právo	34
8.3 Právne vedomie	34
8.4 Funkcie práva	34
9/ Pramene práva	35
9.1 Materiálne pramene práva	35

9.2	Pramene poznania práva	35
9.3	Formálne pramene práva	35
9.3.1	Normatívne právne akty	35
9.3.2	Právne obyčaje	36
9.3.3	Precedensy	36
9.3.4	Normatívne zmluvy	36
10/	Právna kultúra	37
10.1	Typy právnej kultúry	37
11/	Právne normy	39
	Aktivita č. 4	42
	Aktivita č. 5	43
	Aktivita č. 6	45
	Aktivita č. 7	48
	Aktivita č. 8	49
12/	Pôsobnosť právnych noriem	50
	Aktivita č. 9	52
	Aktivita č. 10	55
	Zoznam bibliografických odkazov	57
	Prílohy	58

Úvod

Učebný zdroj *Teória práva* bol pripravený v súlade s akreditovaným programom kontinuálneho vzdelávania s rovnomenným názvom. Vzdelávací program, a teda aj učebný zdroj boli vypracované ako pomôcka pre kategóriu učiteľ a podkategórie učiteľ pre nižšie stredné vzdelávanie, učiteľ strednej školy a učiteľ pre kontinuálne vzdelávanie. Vzdelávací program je vhodný predovšetkým pre učiteľov občianskej náuky, právnej náuky a práva.

Teória práva nie je zameraná na právne predpisy súvisiace s riadením školy a školského zariadenia, teda pre vedúcich pedagogických zamestnancov, ale nie je vylúčená možnosť, že aj takto koncipovaný program môže priniesť lepšiu orientáciu v teórii právnych predpisov aj vedúcim pedagogickým zamestnancom.

Aktualizačný vzdelávací program je rozvrhnutý na 18 hodín prezenčnej formy vzdelávania a 2 hodiny dištančnej formy vzdelávania. Prezenčné vzdelávanie je zamerané na prehĺbenie poznatkov z oblasti teórie práva, rozšírenie poznatkov z oblasti právneho jazyka, prehĺbenie poznatkov o právnych normách. Cieľom dištančnej formy vzdelávania je prezentovať tvorivosť učiteľov a porovnávať výsledky vzdelávania s využitím rôznych moderných didaktických metód, ktoré pomôžu žiakom ľahšie a lepšie si osvojiť takú náročnú tému, akou je teória práva. Učebný zdroj ponúka učiteľom námety viacerých didaktických metód, ktoré je možné rôznym spôsobom upravovať a prispôbovať vekovej kategórii žiakov, ako aj ich vyspelosti. Zároveň sa v ňom vyskytujú aj metódy, ktoré poukazujú na možnosti využitia medzipredmetových vzťahov.

Autorka

1/ Spoločnosť a štát

Z historického hľadiska je ľudská spoločnosť „staršia“ ako štát. V zmysle najnovších poznatkov vedy, najmä archeológie existuje a vyvíja sa už takmer 3,8 milióna rokov, kým štát sa zo systému spoločnosti postupne vyčlenil ako subsystém až v období približne 10. – 4. tisícročia pred n. l. (Ottová, 2006).

Spoločnosť sa vyvíjala od jednoduchých foriem (tlupa, horda, rod, kmeň) po zložité formy organizované štátom.

Pred vznikom štátu žili ľudia v *rodovom zriadení*, ktoré bolo založené na skutočnom alebo predpokladanom *príbuzenstve*. Na čele rodu bol *staršina* (*náčelník*) alebo *rada starších*. Organizovali činnosť rodu, vykonávali dôležité náboženské obrady. Predstavitelia rodu mali prirodzenú (morálnu) autoritu, z ktorej okrem iného vyplývala aj poslušnosť podobná poslušnosti detí voči rodičom. Nositeľmi politickej moci boli dospelí príslušníci rodu, najvyšším orgánom bolo *zhromaždenie dospelých*. Náčelník si nemohol vymáhať poslušnosť násilím, jeho rozhodovanie nebolo neobmedzené. O všetkých dôležitých záležitostiach rozhodovalo zhromaždenie.

Keď sa rodová organizácia postupne stávala zložitejšia, rody sa rozpadli na frátrie, ktoré sa združovali *do kmeňov*.

Kmeň mal svoje *územie* a *nárečie*, právo zosadzovať náčelníkov aj proti vôli rodov. Organizoval spoločné náboženské obrady. Najvyššiu moc mala *kmeňová rada* – tvorili ju všetci kmeňoví náčelníci – zasadala verejne.

Rodovú spoločnosť postupne rozložil hospodársky vývoj. Po prechode k poľnohospodárstvu a chovu dobytky sa začala výrazná delba práce. Niektorí ľudia sa špecializovali na remeslá a obchod. Rastúci počet obyvateľstva a spory o obrábanie pôdy a o pastviny posilnili úlohu vojenských veliteľov. Vyčlenila sa aj vrstva „špecialistov“ na styk s bohmi (kvôli počasiu a úrode) – kňazi. Oddelila sa duševná práca: časť ľudí sa začala venovať len teoretickej činnosti – vede, filozofii, umeniu atď.

Neolitickou revolúciou nastala vo vývoji ľudstva kvalitatívna i systémová zmena, ktorá viedla k vzniku štátu. Neolitická revolúcia znamenala prechod od nevýrobného, koristníckeho (lov, zberačstvo) k produkčnému hospodárstvu (pestovanie kultúrnych plodín, chov zvierat).

Človek objavil tajomstvo chovu zvierat a pestovania rastlín. Bola prelomená dovtedajšia závislosť ľudí od prírody (Cibulka a kol., 1999).

Ľudia prestávali kočovať a začínali žiť usadlejším spôsobom života. Delbou práce (poľnohospodárstvo, chov dobytka, remeselná výroba) bola spoločnosť schopná produkovať viac než bezprostredne spotrebovala. Vznikol nadprodukt. V súvislosti s vytváraním nadproduktu sa začala objavovať i možnosť jeho privlastnenia určitou skupinou ľudí. Spoločnosť sa majetkovo i záujmovo začala diferencovať. Aby si zabezpečila reprodukciu, bola potrebná jej integrácia (zjednotenie, scelenie). Zo spoločnosti sa vyčlenila skupina ľudí, ktorá sa zaoberala riadením, výkonom moci (Ottová, Vaculíková, 1998).

Nastalo teda rozdelenie spoločnosti na vrstvy a triedy, vznikali vzťahy ekonomickej závislosti a podriadenosti a s nimi systém ekonomického panstva a poroby. Diferenciácia spoločenského a politického postavenia sa nemohla ustáliť bez *mocenského presadenia* a zabezpečenia. Bez organizovaného donútenia nebolo možné ochrániť ani vznikajúce súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov (najmä pôdy). Riadenie spoločnosti sa zaoberá len *vládnutím*, stáva sa nositeľom verejnej moci, postupne si vytvára štátne orgány (Bocková, Ďurajková, Feketeová, Sakáčová, 2004)

Riadenie – verejná moc sa vyčlenila ako samostatná spoločenská funkcia, vznikol štát. Štát je súčasť spoločnosti a vzniká až na určitom stupni jej vývoja. **Štát** je forma organizácie spoločnosti, ktorá vznikla a existuje na základe spoločenskej zmluvy. Štát je teda neosobný mocenský mechanizmus, ktorého cieľom je efektívne spravovať územie a všetko, čo sa na tomto území nachádza (ľudia, inštitúcie, majetok, príroda atď.). Štát sú aj inštitúcie, ktoré rozhodujú a kontrolujú. (Kopecká, 2006)

V sociologickom poňatí sa štát chápe ako hierarchicky usporiadaný suverénny mocensko-riadiaci systém spoločnosti. Skladá sa z ľudí – úradníkov a inštitúcií – orgánov, ktoré prostredníctvom práva či politických príkazov riadia spoločnosť na určitom území (Ottová, Vaculíková, 1998). V súčasnosti sa štát chápe ako politický, ekonomický, sociálny a geograficko-teritoriálny útvar a na ňom žijúce obyvateľstvo, nad ktorým viac alebo menej z jeho vôle vykonávajú moc jeho príslušné orgány.

2/ Základné znaky štátu

2.1 Štátna moc

Jedným z hlavných znakov štátu je osobitná verejná moc, *štátna moc*, ktorej nositeľom je *štátny aparát*. Štátny aparát môžeme charakterizovať ako:

- hierarchicky usporiadanú skupinu ľudí,
- skupinu ľudí, ktorá nesplýva s obyvateľstvom, ale vystupuje ako politická moc, len ona sa zaoberá politickou činnosťou,
- skupinu ľudí, ktorá tvorí a aplikuje právo spoločnosti,
- skupinu ľudí, prostredníctvom ktorej sa štátna moc a donútenie realizujú,
- skupinu ľudí, ktorá má monopol moci v spoločnosti.

Existencia a uplatňovanie moci je objektívnou nevyhnutnosťou pre štát, ktorý takto môže rozvinúť vlastnosti spoločnosti i proti prekážkam, ktoré kladú jej členovia alebo iné spoločnosti.

2.2 Štátne územie

Ďalším znakom je *územie štátu (teritorialita)*, organizácia obyvateľstva podľa územia. Princíp teritoriality znamená, že štátna moc sa vzťahuje na celé územie štátu, presnejšie na všetko jeho obyvateľstvo. Územie štátu tvorí suchozemský povrch vo vnútri štátnych hraníc, vnútorné vody, napr. jazerá, rieky vrátane pobrežných teritoriálnych vôd, ktoré nadväzujú na morskú hranicu štátu. K územiu štátu patrí aj priestor pod i nad suchozemskou i vodnou časťou štátneho územia, územia diplomatických misií, lode, lietadlá nachádzajúce sa na území cudzích štátov.

2.3 Obyvateľstvo a štátne občianstvo

Na teritóriu štátu žije určité obyvateľstvo. Obyvateľstvo štátu tvoria *občania štátu* a aj *cudzinci*. *Štátne občianstvo* predstavuje právnu formu príslušnosti k štátu a podriadenosti jednotlivca štátnej moci. Štátni občania (v podmienkach demokracie) sú zdrojom štátnej moci. Štátnej moci sa dobrovoľne

podrobujú, pričom sa na správe štátu zúčastňujú priamo alebo voľbou svojich reprezentantov. Medzi štátom s občanom je štátoobčiansky vzťah, v ktorom sú práva a povinnosti občanov a štátu rozdelené na oboch stranách (Prusák, 1997).

2.4 Nezávislosť štátu (štátna suverenita)

Štvrtým znakom štátu je *suverenita (zvrchovanosť)*. Pod pojmom suverenita štátu sa rozumie politický a právny výraz nezávislosti štátnej moci tak vo vnútri, ako aj mimo hraníc štátu.

Z pojmového vymedzenia suverenity vyplýva, že má dve stránky – *vnútornú* a *vonkajšiu*.

2.4.1 Vnútorná nezávislosť

Výrazom *vnútornej nezávislosti* štátnej moci je niekoľko osobitostí:

- štát má na svojom území najvyššiu moc nad všetkými osobami,
- na území daného štátu sa štátna moc realizuje nezávisle od akýchkoľvek iných politických organizácií, ktoré jej naopak podliehajú, môžu byť ňou obmedzené, regulované alebo zrušené,
- štátna moc disponuje prostriedkami vlastnej realizácie, ktorými nedisponuje žiadna iná spoločenská sila či organizácia,
- štát vydáva mocenské príkazy bezprostredne osobitnými, iba jemu prislúchajúcimi a dostupnými formami.

2.4.2 Vonkajšia nezávislosť

Vonkajšia nezávislosť znamená, že štátna moc vo svojej činnosti nepodlieha žiadnej inej vonkajšej moci, že zmluvy, ktorými sa v medzinárodnom zmysle zaväzuje upravovať svoje vzťahy s inými štátmi, sa uzatvárajú na zásade rovnosti štátov a ako spoločný prejav ich vôle. Z hľadiska medzinárodného práva vonkajšia stránka suverenity znamená uznanie štátu ako politického útvaru vykonávať *jurisdikciu* (súdnú právomoc) nad určitým obyvateľstvom a územím a za vykonávanie tejto jurisdikcie byť výlučne zodpovedný.

2.5 Štátne symboly

K štátnym symbolom patrí *štátny znak, štátna vlajka, štátna pečať, štátna hymna*.

Štátny znak Slovenskej republiky tvorí na červenom ranogotickom štíte dvojité strieborné kríž vztýčený na strednom vyvýšenom vršku modrého trojvršia. Driek a ramená kríža sú na koncoch rozšírené a vhlbené. Vrchy sú oblé.

Štátna vlajka Slovenskej republiky sa skladá z troch pozdĺžnych pruhov – bieleho, modrého a červeného. Sú rovnakej šírky usporiadané pod sebou. Na prednej polovici listu štátnej vlajky Slovenskej republiky je štátny znak Slovenskej republiky.

Štátna pečať Slovenskej republiky je okrúhla a tvorí ju štátny znak Slovenskej republiky, okolo ktorého je do kruhu umiestnený nápis (kruhopolis) Slovenská republika. V dolnej časti kruhopolisu štátnej pečate je lipový lístok. Priemer štátnej pečate je 45 mm.

Štátnou hymnou Slovenskej republiky sú prvé dve slohy piesne *Nad Tatrou sa blýska*. Je to hymnická pieseň od Janka Matúšku. Spievala sa na nápev ľudovej piesne *Kopala studienku*. Pieseň vznikla v roku 1844 pri odchode študentov Ľudovíta Štúra z prešporského lýcea do Levoče na protest proti perzekúciám ich učiteľa. V revolučných rokoch sa šírila pod názvom *Dobrovoľnícka*.

2.6 Štandarda prezidenta Slovenskej republiky

Prezident Slovenskej republiky používa *štandardu prezidenta Slovenskej republiky* ako symbol svojej funkcie.

Štandarda prezidenta SR má podobu červeného štvorca, z jeho spodného okraja vyrastá modré trojvršie s bielym dvojitým krížom v proporciách štátneho znaku SR. Bielo-modro-červený lem vychádza bielou farbou z horného rohu štandardy od žrde. Kresba znamenia je strieborná, strieborná linka lemuje červený štvorec aj celú štandardu.

Štandarda prezidenta SR sa používa na označenie jeho trvalého alebo dočasného sídla. Štandarda prezidenta SR sa môže použiť pri výkone funkcií prezidenta Slovenskej republiky.

Obr. 1 Štandarda prezidenta Slovenskej republiky

Aktivita č. 1

Názov: Štátne symboly

Cieľ: Zopakovať si štátne symboly.

Kľúčové kompetencie: komunikačné, tvorivé myslenie, kognitívne – riešenie problémov.

Pomôcky: tabuľky pre žiakov s obrázkami štátnych vlajok a štátnych znakov rôznych štátov.

Práca v triede: individuálna

Čas: 10 minút

Zadanie:

Zopakujeme si informácie o štátnych symboloch. Aktivitu tvoria 3 časti.

V prvej časti priradíte jednotlivé vlajky k štátom, ku ktorým prináležia.

V druhej časti priradíte k tým istým štátom druhý štátny symbol, ktorým je štátny znak.

V tretej časti napíšete slová hymny Slovenskej republiky.

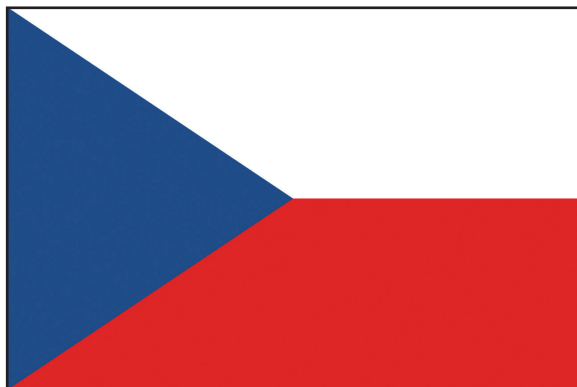
Postup:

So žiakmi si zopakujeme základné znaky štátu. Pozornosť venujeme štátnym symbolom. Žiaci rozoberú jednotlivé symboly nášho štátu (štátna vlajka, štátny znak, štátna pečať, štátna hymna). Zároveň ich upozorníme, že prezident Slovenskej republiky používa štandardu prezidenta SR.

1. časť:

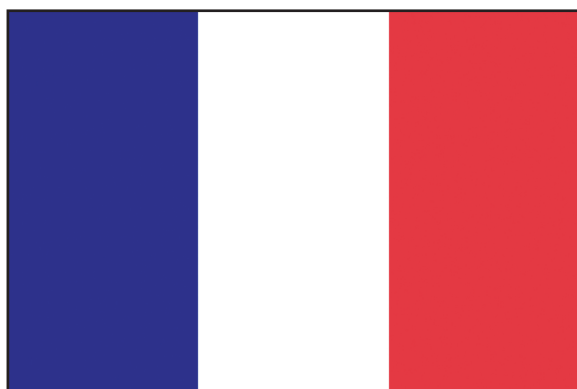
Priradte k zobrazeným štátnym vlajkám krajiny, ku ktorým patria. K číslam na ľavej strane priradte písmeno z pravej strany:

1

A. Talianska republika

2

B. Ruská federácia

3

C. Slovenská republika

4

D. Maďarsko

5

E. Česká republika

6

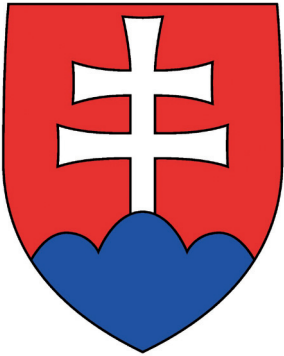

F. Francúzska republika

2. časť:

Priradte k zobrazeným štátnym znakom krajiny, ku ktorým patria. K číslam na ľavej strane priradte písmeno z pravej strany:

1

A. Maďarsko

2

B. Ruská federácia

3

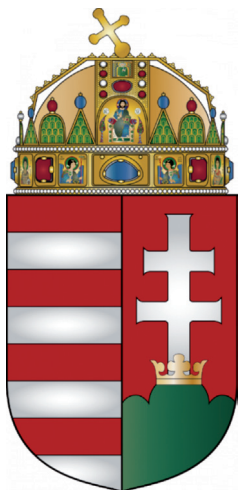
C. Talianska republika

4

D. Francúzska republika

5

E. Česká republika

6

F. Slovenská republika

3. časť:

Vypíšte slová hymny Slovenskej republiky (**upozornenie pre učiteľa:** pozor na vyvesené symboly v triede, ktoré sú povinnou výbavou jednotlivých tried).

Reflexia:

Poznal som štátne symboly jednotlivých štátov? Čo mali spoločné? Čo ma zaujalo? Čo som sa dozvedel?

Záver:

Učiteľ so žiakmi analyzuje jednotlivé symboly štátov a priradí ich k štátom, ktoré boli v úlohe uvedené.

Riešenie:

1. časť: 1E., 2F., 3D., 4A., 5C., 6B.

2. časť: 1F., 2D., 3E., 4C., 5A., 6B.

3. časť:

Nad Tatrou sa blýska, hromy divo bijú.
Zastavme ich bratia,
veď sa ony stratia,
Slováci ožijú.

To Slovensko naše posiaľ tvrdo spalo,
ale blesky hromu
vzbudzujú ho k tomu,
aby sa prebralo.

3/ Človek a spoločnosť

Človek je tvor spoločenský a rodí sa ako biologická bytosť. Svoje špecifické ľudské vlastnosti nadobúda počas vývoja v rámci ľudskej spoločnosti a nemôže existovať mimo nej. Dejiny ľudstva poznajú rôzne formy spoločenstva ľudí, ktoré tvorili dôležitý prvok sociálneho života. Žiť ako spoločenská bytosť znamená zohľadňovať v každodennom živote existenciu iných ľudí. Spoločenský jedinec môže existovať len vtedy, keď medzi ním a inými ľuďmi existujú vzájomné medziľudské vzťahy. V týchto vzťahoch vystupuje jedinec ako člen konkrétnych spoločenských (sociálnych) skupín.

3.1 Socializácia

Sociálny život jedinca sa začína jeho včleňovaním sa do spoločnosti – socializáciou.

Socializácia je proces sociálneho učenia, v priebehu ktorého sa jednotlivec učí a adaptuje na podmienky života v spoločnosti, najmä na normatívny systém a hodnotový systém a ich požiadavky na správanie (Prusák, 1997). Proces socializácie prebieha počas celého života – je to celoživotný proces.

Hlavné funkcie socializácie:

- jednotlivcom umožňuje stať sa spoločenskými bytosťami (osvojujú si zvyky, normy, pravidlá správania a kultúru spoločnosti, do ktorej sa začleňujú) a individuálnymi osobnosťami (rozvíjajú sa jedinečné vlastnosti a schopnosti človeka; dochádza k rozvoju individuality človeka),
- spoločnosti zabezpečuje prežitie, a to odovzdaním nahromadenej kultúry novým generáciám.

Ľudia žijú v spoločnosti a vstupujú medzi sebou do vzájomných vzťahov. Aby spoločenské vzťahy fungovali, je nevyhnutné podriaďiť ich určitým pravidlám, pretože tam, kde nie sú pravidlá, ktorých by sa ľudia mohli dovoliť, kde neplatia dobré spôsoby, tam nie je možné spolunažívanie. Človek od narodenia do smrti žije vo svete rôznych požiadaviek a nárokov, ktoré vyplývajú z náboženských, morálnych, ekonomických, estetických či právnych noriem. Spoločenské normy pramenia z uznávaných spoločenských hodnôt, nachádzajú v nich oporu a zdôvodnenie. Samy ich vyjadrujú a zaručujú.

4/ Spoločenská norma

Je všeobecné pravidlo, ktoré upravuje, ako sa majú isté subjekty správať. Usmerňuje konanie ľudí v mnohých vopred neurčených prípadoch určitého druhu (napr. manželská vernosť je obsiahnutá v normách morálky i náboženstva).

Spoločenská norma je myšlienka, ktorá má regulatívnu funkciu vyjadrenú pomocou výrazov „má byť“, „je dovolené“, „prikazuje sa“ či „zakazuje sa“. Je to výpoveď direktívnej povahy, ktorá stanovuje, ako sa majú subjekty za určitých okolností a podmienok správať a aká ujma (sankcia) ich postihne, ak sa takto správať nebudú.

Normatívne systémy sa v spoločnosti navzájom prelínajú a rôznym spôsobom ovplyvňujú, a tak regulujú spoločenské vzťahy. Môžu svoje pôsobenie umocňovať, ale môžu byť aj v rozpore, vylučovať sa, vnášať do nášho rozhodovania pochybnosti. Ak by nejaká spoločenská skupina chcela prežiť a reprodukovať sa, spravovať spoločné veci, musela by si vytvoriť systém noriem, ktorými by riadila svoje vzťahy. Normatívne systémy vychádzajú z hodnôt spoločnosti a regulujú správanie ľudí. Zabezpečujú integráciu spoločnosti, pričom spoločnosť si integráciu (v záujme zabezpečenia reprodukcie spoločnosti) vyžaduje.

4.1 Morálne normy

Sú pravidlá správania, vzory konania, ktorých zachovávanie považuje spoločnosť, určitá skupiny ľudí alebo jednotlivec za správne. Morálne normy môžu byť nepísané alebo písané vo forme morálnych kódexov (napr. morálny kódex lekára, advokáta...). Morálka je akýmsi vnútorným príkazom, vnútorne pociťovanou povinnosťou. Dôležitú úlohu tu zohráva *vnútorná sankcia* – výčitky svedomia, hanba, sebaodsúdenie a pod. Formou *vonkajšej sankcie* je verejné pohoršenie, odsúdenie, opovrnutie a pod. Právo na rozdiel od morálky je *vonkajším* príkazom a je zamerané na zabezpečenie poriadku a harmónie v spoločnosti.

Morálka:

- morálka (na rozdiel od práva) nie je spätá so žiadnou oficiálnou inštitúciou ani s mocou;
- morálne pravidlá sú formulované veľmi všeobecne. Vyjadrujú základné hodnoty ľudského života. Svojou formou i obsahom sú prístupné veľkému množstvu ľudí;

- morálne pravidlá majú neobmedzenú pôsobnosť. Vzťahujú sa na každého človeka, na všetky jeho aktivity, na všetky medziľudské vzťahy;
- pre veriacich je pôvod pravidiel jasný, pochádzajúci od Boha (v niektorých vierovyznaniach od autorít danej cirkvi). Ateista hľadá korene vzniku morálnych pravidiel. Zdôrazňuje ľudskú vzájomnosť;
- historické predpoklady vzniku morálnych pravidiel spočívajú v tom, že človek musel prekonať uzavretosť vo svojom rode, v skupine, kde všetky pravidlá pôsobili ako večný železný zákon (napr. tabu). Až v kontaktoch s inými spoločenstvami si uvedomil, že môže žiť aj inak. Kontakty s okolitým svetom, ktorý bol cudzí, priniesli potrebu kritického myslenia. Ľudský život sa stáva otázkou, problémom. Spolu s historickou pamäťou človek rozvíjal aj svoju fantáziu. Sníval o lepšom živote. Morálne pravidlo vyjadruje napätie medzi tým, čo je, a tým, čo má byť. Núti človeka žiť lepší život, byť nespokojný s tým, aký svet je;
- morálne pravidlo má dva základné znaky. Vyjadruje jednotu a morálnu rovnosť všetkých ľudí a zároveň vo vedomí človeka pôsobí ako jeho osobné pravidlo;
- na dodržiavanie morálnych pravidiel neexistuje nijaký špeciálny aparát (výnimka – v niektorých arabských krajinách funguje tzv. mravnostná polícia). Jediným kontrolným mechanizmom je verejná mienka a hlavne naše svedomie;
- morálne prečiny sa podriaďujú oficiálnemu trestu iba vtedy, ak dôjde aj k porušeniu právnych predpisov. (Miedzgová, 1994)

Právo:

- je vždy výsledkom dohody tých, ktorí sa podieľajú na moci, a preto je každý právny poriadok spätý s oficiálnou mocou. Existujú pravidlá, ktoré určité inštitúcie oprávňujú prijímať zákony;
- každý zákon či predpis je presne formulovaný, má presne stanovenú formu. Vyjadruje práva a povinnosti človeka buď ako občana, alebo ako člena určitej organizácie. Zákon vždy stanovuje aj sankcie za jej nedodržanie;
- zákony či predpisy sa vzťahujú na presne vymedzenú oblasť ľudskej činnosti či medziľudských vzťahov;
- vždy je presne známe, kto zákon schválil, ako aj dátum, kedy bol prijatý;
- platnosť zákona je časovo vymedzená. Platí dovtedy, kým spĺňa svoju spoločenskú úlohu. Hneď ako zastará či nezodpovedá novej spoločenskej situácii alebo cieľom moci, príslušné inštitúcie prijímú nový zákon;
- základnou myšlienkou je: dovoľené je všetko, čo nie je zákonom zakázané;
- dodržiavanie právnych noriem je pod kontrolou oficiálnych inštitúcií (polícia, súd, prokuratúra...);
- v prípade porušenia právnych noriem sa zvažuje miera zavinenia a určí sa trest. Výkon trestu zabezpečujú nápravné zariadenia;
- právne normy sú záväzné pre každého;
- neznalosť zákona neospravedlňuje. Mieru trestu môžu ovplyvňovať poľahčujúce okolnosti, na ktoré môže súd prihliadať. (Miedzgová, 1994)

Aktivita č. 2

Názov: Spoločenské normy

Cieľ: Spresniť poznatky z oblasti spoločenských noriem a pochopiť rozdiel medzi rôznymi spoločenskými normami a právnymi normami.

Kľúčové kompetencie: komunikačné, tvorivé myslenie, kritické myslenie, kognitívne – riešenie problémov.

Pomôcky: tabuľky pre žiakov so zadanými spoločenskými normami, pero, tabuľka so správnym riešením (učiteľ).

Práca v triede: individuálna

Čas: 10 minút

Zadanie:

Zopakujeme si tému spoločenské normy a vzájomne ich porovnáme. V tabuľke, ktorú dostanete, sú uvedené rôzne druhy spoločenských noriem. Vašou úlohou je priradiť jednotlivé spoločenské normy k uvedeným oblastiam, v ktorých normy niečo upravujú, prikazujú, zakazujú, povoľujú.

Postup:

So žiakmi si zopakujeme, aký je rozdiel medzi rôznymi spoločenskými normami a právnymi normami. Žiakom rozdáme tabuľky (podľa prílohy), v ktorých sú uvedené rôzne tvrdenia (normy).

V tabuľke priradia normy k oblastiam, ktoré reprezentujú.

Oblasť, do ktorej by normu zaradili, vyznačia krížikom (príloha k aktivite č. 1 – riešenie).

Reflexia:

Rozumel som jednotlivým normám? Pri ktorej norme som zaváhal a prečo?

Záver:

Zopakujeme so žiakmi jednotlivé normy a zaradíme ich do jednotlivých oblastí. Žiaci si spočítajú správne odpovede a ich počet si zapíšu.

Výsledky vyhodnotíme a oznámime, ktorý zo žiakov mal najviac správnych odpovedí.

Spoločenské normy	morálne	dopravné	náboženské	ekonomické	právne	estetické	politické
„Cti otca svojho i matku svoju.“							
„Do divadla si muž oblieka tmavý oblek a žena šaty alebo kostým.“							
„Strany vznikajú s cieľom získať moc a podieľať sa na štátnej moci.“							
„Pozdrav je prejav úcty, priateľstva a dobrých úmyslov.“							
„Úroveň reálnej mzdy závisí od výšky nominálnej mzdy a od úrovne cien a tovarov.“							
„Bozkávanie, hladkanie, maznanie sa je na verejnosti zakázané.“							
„Krátke šaty sa na ples nehodia.“							
„Neprierekneš krivého svedectva proti blížnemu svojmu.“							
„Kto neoprávnene vnikne do obydlia iného alebo tam neoprávnene zotrúva, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.“							
„Ak cyklista odbočuje doľava, musí dať prednosť v jazde protiidúcim motorovým i nemotorovým vozidlám.“							
„Členstvo v strane zaniká písomným oznámením o vystúpení zo strany, a to dňom doručenia príslušnej okresnej organizácii.“							
„Najvyšším orgánom strany je snem.“							
„Pracovný pomer sa zakladá písomnou pracovnou zmluvou medzi zamestnávateľom a zamestnancom.“							

Aktivita č. 3

Názov: Dopĺňovačka

Cieľ: Formou dopĺňovačky zopakovať jednotlivé pojmy z vybraných tém: *spoločnosť a štát, človek a spoločnosť, základné znaky štátu* a pochopiť význam socializácie pre človeka ako i pre samotnú spoločnosť.

Kľúčové kompetencie: komunikačné, kognitívne – riešenie problémov, logické myslenie.

Pomôcky: hárky s tabuľkou na dopĺňovanie, perá, zadania na dopĺňovanie, učiteľ – hárok (na tabuli; interaktívnej tabuli) s riešením dopĺňovačky.

Práca v triede: individuálna

Čas: 10 – 15 minút

Postup:

Každý z vás dostane tabuľku spolu so zadaniaми. Podľa zadania vpíšete do tabuľky pojem, ktorý uvedené zadanie vystihuje. Vašou úlohou bude doplniť do tabuľky jednotlivé pojmy tak, aby vám vyšla tajnička. Do štvorčekov vpisujte jednotlivé písmená. Písmeno CH vpíšete spolu do jedného štvorčeka. Farebná časť tabuľky predstavuje miesto, kde sa nachádza riešenie dopĺňovačky.

Reflexia:

Ako sa mi pracovalo? Boli zadania zrozumiteľné? Poznám dostatočne význam jednotlivých pojmov?

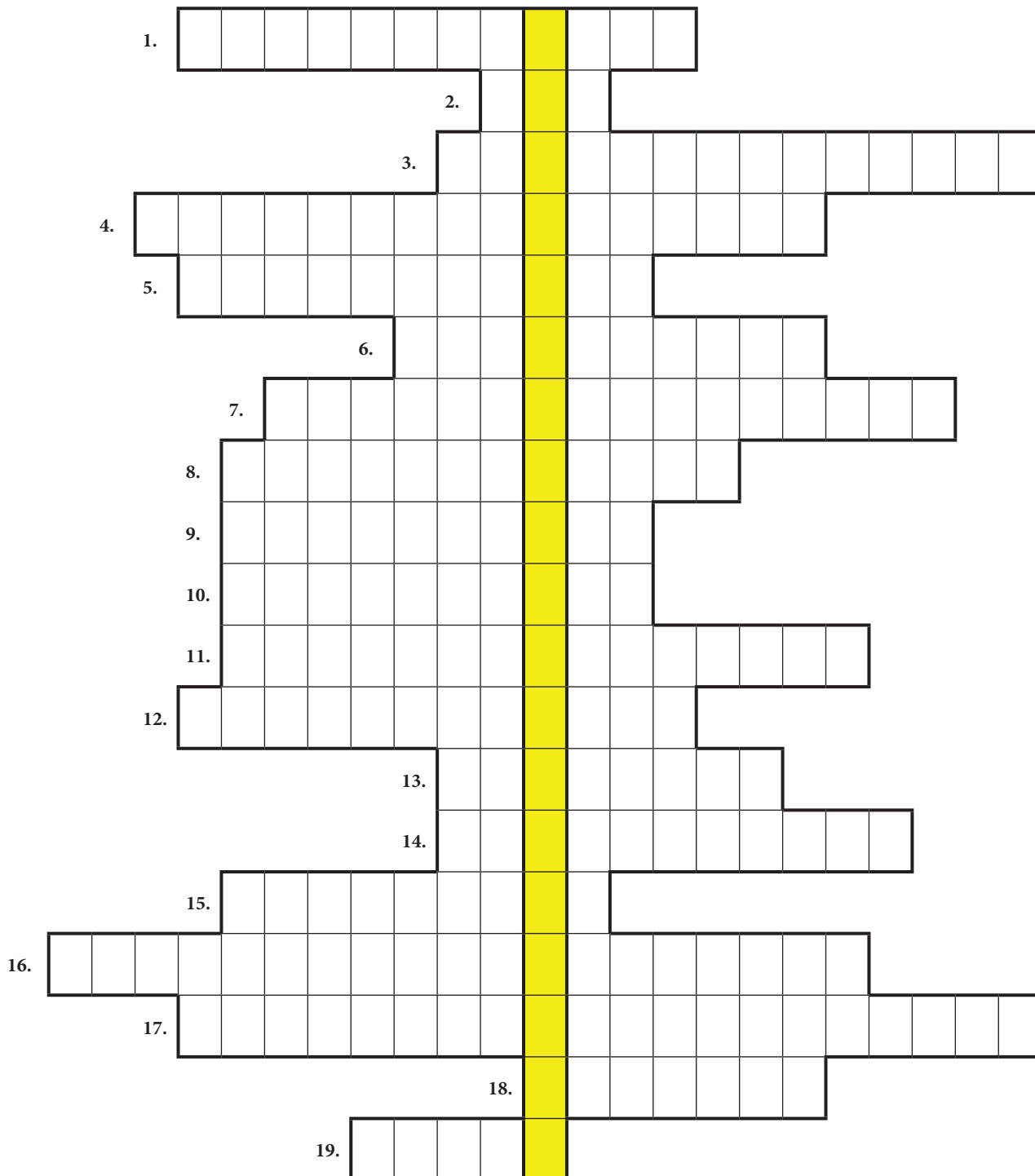
Záver:

Pri riešení dopĺňovačky učiteľ opakuje so žiakmi jednotlivé pojmy i tému, v ktorej sa pojmy vyskytli. Zároveň s nimi zopakuje i slovné spojenie, ktoré tvorí tajničku (príloha k aktivite č. 2 – riešenie). Vyhodnotí prácu žiakov aj najlepšieho riešiteľa.

Dopĺňovačka:

1. základný princíp zoskupenia ľudí v rode,
2. jednoduché spoločenské zoskupenie ľudí/jednoduchá forma spoločnosti,
3. proces osvojovania si spôsobov spoločenského správania,
4. právny zväzok medzi jednotlivcom a štátom,
5. orgán, v ktorom boli zastúpení všetci kmeňoví náčelníci,
6. revolúcia, ktorá priviedla človeka k usadlému spôsobu života a k produktívnemu hospodárstvu,
7. človek v počiatočných fázach vývoja, kým sa z neho stane sociálna bytosť,
8. miesto, kde žijú obyvatelia štátu,
9. jeden z predpokladov zvýšenia produktivity práce,
10. zjednotenie, združovanie, scelenie,
11. nezávislosť štátu,
12. nositeľ štátnej moci,
13. človek, ktorý stál na čele rodu,
14. časová pôsobnosť socializácie ako procesu,
15. hlavný znak štátu,

- 16. nezávislosť štátu od iných štátov,
- 17. najvyšší orgán rodu,
- 18. pojem označujúci všetko, čím sa človek líši od zvierat,
- 19. predpis ľudského konania, ktorý niečo odporúča, prikazuje alebo zakazuje.

5/ Historický vývin práva

Ľudia si od najstarších čias vytvárali systémy nepísaných alebo písaných noriem, ktoré chránili jednotlivých členov spoločenstva či celé spoločenstvo pred nebezpečnými javmi. Tieto právne normy zachované v najrozličnejších podobách púťali pozornosť odborníkov – právnikov, ale aj obyčajných ľudí, pre ktorých sa stávali inšpiráciou, ochranou a nádejou.

Z čias *summerských miest* sa zachovali fragmenty akýchsi prvých zákonných noriem, ktoré riešili niektoré konkrétne situácie v summerských mestských štátoch: Entemenu z Lagaša (asi 2405 – 2375 p. n. l.), Urukaginu z Lagaša (2351 – 2342 p. n. l.), Urnammu z Uru (2111 – 2093 p. n. l.), Lipit-Ištara z Isinu (1934 – 1924 p. n. l.). Boli to predchodcovia Chammurapiho, ktorí chceli riešiť určité situácie kodifikáciou noriem, nevraviac o tom, že existovali i nepísané, obyčajové zákony, ktorými sa riadili aj iné summerské mestá.

Chammurapiho kódex – najstarší univerzálny právny kódex ľudstva. Jeho cieľom bolo právne zjednotiť násilím a výbojmi budovaný štátny útvar rozprestierajúci sa v celej oblasti Mezopotámie. Zákonník uvádza napríklad povinnosti štátnych sudcov, ktorí majú riešiť súdne spory, prvýkrát v dejinách rieši (a veľmi radikálne) problém úplatnosti sudcov. Obyvateľstvo nemalo rovnaké postavenie pred zákonmi. Výška trestu závisela od pozície v sociálnom rebríčku, aké obvinený zaujímal. Jednotlivé paragrafy hovoria o povinnostiach majiteľov či držiteľov pozemkov, o starostlivosti o pôdu, ktorá bola takmer jediným zdrojom bohatstva. Nesmela ležať ladom a každý, kto si ju prenajal alebo ju vlastnil, sa musel postarať o to, aby prinášala úrodu. Zákonník zasahoval aj do otázok rodinného práva. Riešil i otázku postavenia otrokov, otázku prenájmu pôdy, spoločného podnikania, zodpovednosti za škodu na zverenom majetku. Mnohé paragrafy by sa dnes mohli chápať ako mzdové predpisy, stanovovali ceny za prenájom pôdy, za prácu remeselníkov. Ďalšie paragrafy určovali povinnosti za výkon napr. lekárskeho zákroku aj zodpovednosť za takýto úkon. Viac ako 30 paragrafov ako jediný trest používajú trest smrti. Hrdelné zločiny, poškodzovanie súkromného vlastníctva jednotlivcov alebo inštitúcií (paláca, chrámu), priestupky proti náboženským zvyklostiam, priestupky v rodinných vzťahoch sa trestali najprísnejšími trestami. (Valachovič, 2001)

Zákonník bol postavený na princípe odvety: „Oko za oko, zub za zub.“

Grécki filozofi ako napríklad Platón a Aristoteles sa zaoberali ústavami, snažili sa určiť, ktoré štátne zriadenie je najlepšie (úvahy o ideálnom štáte). Vzniká tu myšlienka demokracie. Vyvíja sa ústava a demokracia.

700 p. n. l. – Spartská ústava

Podľa legendy je dielom Lykurga. Upravovala spartské štátne zriadenie. Na čele štátu stáli dvaja králi. Ich poradným orgánom bola rada starších – gerusia. Zákony prijímalo ľudové zhromaždenie. Na dodržovanie zákonov dohliadali piati každoročne volení úradníci – efori.

621 p. n. l. – Drakónové zákony

Drakón a jeho zákony boli povestné svojou prísnosťou a krutosťou (najmä pri ochrane vlastníckeho práva pred krádežami a pod.), ale narábali už aj procesnou ochranou obžalovaného, a to aj z hrdelného zločinu – jeho zabitie pred vynesením rozsudku bolo považované za vraždu, ktorá bola trestaná rovnako ako vražda ktoréhokoľvek iného Aténčana. Z radov občanov sa vytvorila nová rada štyristo (hoci v skutočnosti mala 401 členov) a ľudový snem (ekklésiá). Vznikol aj nový zbor 51 sudcov (efetov), ktorí súdili trestné činy menšej nebezpečnosti (zabitie cudzinca, zabitie otoka). Spísanie právnych zvyklostí a obyčají procesného charakteru vykonané Drakontom malo veľký význam pri odstraňovaní sudcovskej zvole (Kašuba, 2008).

594 – 593 p. n. l. – Solónove reformy

Solón je považovaný za jedného zo siedmich mudrcov. Jeho životnou zásadou bolo „všetko s mierou“ („méden agán“) a prejavila sa aj v jeho reformách. Uskutočnil pozemkovú reformu, podľa ktorej bola stanovená najvyššia prípustná výmera vlastníctva pozemkov. To, čo túto výmeru presahovalo, pripadlo štátu. Štát takto získanú pôdu rozdelil medzi dlhmi skrachovaných roľníkov (posilnil tým ich zviazanosť s polis (mesto) a vtiahol ich do správy vecí verejných). V záväzkovom práve uskutočnil zrušenie pozemkových dlhov vyvlastnením pohľadávok („strasenie bremena“). Týmito opatreniami rozšíril okruh obyvateľov s politickými právami.

Zriadil nový súdny tribunál (héliaiá, resp. dikastrión). Do ich pôsobnosti patrilo aj rozhodovanie o odvolaniach proti výrokom archontov. *Tribunál* bol zhromaždením ľudu (s 500 až 1 500 členmi a niekedy aj 6 000 členmi). Členovia boli vyberaní žrebom zo všetkých občanov bez akejkoľvek diskriminácie (majetok, rod). Tak sa ľud (démós) stal najvyšším sudcom a bolo uzákonené právo každého občana sťahovať verejnou žalobou každý čin, ak sa dotýkal záujmu celej obce.

Zaviedol aj tzv. *timokratickú ústavu* – priznáva politické práva v závislosti od príjmov (nie rodu). Občania boli rozdelení do 4 tried. Podľa tohto boli odstupňované aj občianske povinnosti voči štátu a práva zúčastniť sa na jeho riadení. Príslušníci prvých dvoch tried mali úplné politické práva, príslušníci tretej triedy mohli byť volení do nižších úradov a príslušníci štvrtej triedy sa zúčastňovali na zasadnutí ľudového zhromaždenia. *Rada päťsto* (bulé) bola protiváhou zhromaždeniu, mala právo zákonodarnej iniciatívy a vykonávala činnosť aj v správnej a hospodárskej oblasti. *Aeropág* (rada starších) mal obmedzené právomoci iba na dozor nad zachovávaním zákonov. Predstavitelia úradov boli volení ľuďom, výkon ich funkcie podliehal kontrole ľudu a po skončení výkonu funkcie sa ľudovému zhromaždeniu zodpovedali za svoju činnosť. (Kašuba, 2008)

509 p. n. l – Kleisthénés

Dokončil reformy začaté Solónom. Novou reformou znova rozdelil občanov Atén výlučne na územnom princípe. Atiku rozdelil na tri časti, z ktorých každá mala 10 okresov (fýly). Ako ochrana pred znovunastolením tyranie (tyrania Peisistratovcov) bol vytvorený *črepinový súd* – ostrakizmus.

Tento súd mohol osoby považované za nebezpečné pre existujúce zriadenie (ak predstavovali hrozbu obnovenia tyranie) odsúdiť do vyhnanstva. Ostrakizmus vykonávalo ľudové zhromaždenie (ekklésia) so 6 000 občanmi takým spôsobom, že každý z nich napísal na hlinenú doštičku (črep, ostrakón) meno človeka, ktorého považoval za nebezpečného pre Atény. V prípade označenia väčšinou hlasujúcich musel odsúdený opustiť Atény na 10 rokov (neprišiel však o majetok ani o občiansku česť).

Ostrakizmus pre jeho zdiskreditovanie (boj proti úspešným jednotlivcom) bol zrušený koncom 5. storočia p. n. l. Kleisthénés vytvoril aj nový orgán – *zbor stratégov* (tvorený zvolenými občanmi – po jednom z každej fýly). Okrem vojenskej moci mal aj moc výkonnú a postupne vytlačil archontov. (Kašuba, 2008)

443 – 429 p. n. l. – Perikles

Zástanca demokracie v starovekých Aténach. V snahe sprístupniť účasť na verejných veciach aj nemajetným občanom prijal rad opatrení, na základe ktorých dostávali nemajetní občania za služby v úradoch plat a diéty za členstvo v rade päťsto. Novovytvorený fond, tzv. theorikon, im vyplácal peniaze na návštevu divadla, ktoré malo veľký politický význam. Všetky úrady (napr. okrem funkcie stratéga) boli obsadzované na princípe rotácie s krátkym funkčným obdobím (nikto ho nesmel zastávať viac ako raz a funkčné obdobia boli spravidla jednoročné). (Kašuba, 2008)

5. storočie pred naším letopočtom

Veľkí zákonodarcovia ako Chammurapi, Mojžiš, Lykurgos či Solón zanechali v dejinách práva svoju stopu, ale až to, čo vytvorili Rimania, možno považovať za právo v dnešnom zmysle slova.

Značný rozkvet zaznamenalo právo v antike. Najznámejším súpisom práva bol rímsky *Zákon 12-tich tabúl* (451 – 449 p. n. l.). Dvadsaťčlenná komisia zvolená ľudom zhrnula na 12 tabuľkách obyčajové právo, rodinné, susedské, dedičské, trestné, správne a procesné.

Rimania členili právo na verejné a súkromné.

Po rozpade Rímskej ríše dal panovník Justinian zozbierať texty práva do zbierky *Corpus iuris civilis* – *Občiansky zákonník*.

9. storočie

Za najstaršiu slovanskú právnu pamiatku je považovaný *Zákon sudnyj ljudem* s predpismi trestného a rodinného práva, ktorý ako preklad rímskeho zákonníka pre Veľkomoravskú ríšu vytvoril Cyril a Metod. *Zákon sudnyj ljudem* obsahoval vo svojich článkoch predovšetkým predpisy trestného práva: delikty proti viere, proti mravnosti a delikty majetkové – krádeže a podpaľačstvo – ďalej právo azylu, ustanovenia o rozdelení vojnovnej koristi a o svedkoch. Zo súkromného práva sú to najmä ustanovenia o rodinnom práve – monogamné manželstvo a jeho prekážky.

10. – 12. storočie

V talianskych mestách sa zakladali právnické školy. Glosátori a komentátori vysvetľovali a dopĺňali rímske texty a spájali ich s bežnými potrebami svojej doby.

1215 – Magna charta libertatum – Veľká listina slobôd

Jej prijatie bolo dôsledkom snahy o obmedzenie silnej kráľovskej moci v Anglicku. Znamenala potvrdenie feudálnych výsad, šľachty a cirkvi a oslabenie kráľovskej moci. Predstavovala akúsi spoločenskú dohodu medzi panovníkom a anglickou šľachtou. Bola prínosom predovšetkým v oblasti základných práv. Zaručovala slobodnému občanovi, že ho nikto nebude svojvoľne prenasledovať a bez riadneho súdu nesmie byť nikto potrestaný a zbavený majetku, nemôže byť obmedzená jeho sloboda a nemôže byť svojvoľne postavený mimo zákona. Na dodržiavanie mal dozerať výbor 25 barónov. Tí boli povinní pri zistení bezprávia uskutočniť nápravu. V prípade jej nedodržiavania zakotvovala právo odporu šľachty proti panovníkovi. Neslobodným sedliakom neposkytovala žiadne práva.

1222 – Zlatá bula Ondreja II.

V tomto nariadení sa po prvý raz konkrétne formulovali povinnosti a práva uhorskej šľachty. Na základe tejto buly nebolo možné bezdôvodne väzniť príslušníkov uhorskej šľachty. *Zlatá bula* je ústupkom zo strany Ondreja II., ktorý ako 1. uhorský panovník pristúpil na zákonné obmedzenie svojej moci. Posledný článok *Zlatej buly* dokonca obsahuje ustanovenie o brannom odpore (oprávnenie šľachty postaviť sa proti panovníkovi), keby náhodou kráľ niektorý zo svojich článkov nedodržiaval. *Zlatá bula* rozdelila obyvateľstvo na slobodných a neslobodných.

14. – 15. storočie

Právo ako poriadok, ktorý priznáva možnosť správať sa určitým spôsobom, najskôr existovalo iba vo vedomí ľudí, t. j. ako zvykové/obyčajové právo.

Uhorsko a Habsburská monarchia

Právna obyčaj, *zvykové právo* alebo *obyčajové právo* predstavuje pasívnu tvorbu práva, v ktorej sa štát neangažuje, ale len uznáva jej obsah za všeobecne záväzný. Zvyčajne sa zaraďuje medzi nepísané právo, ale najmä v stredoveku vznikali mnohé súkromné zbierky, ktoré obyčajové právo spisovali, napr. v Habsburskej monarchii *Tripartitum* Štefana Verböczyho, *Corpus Iuris Hungarici* Martina Svätovájanského (Szentiványiho). Tieto zbierky však nikdy neboli schválené zákonodarným orgánom, teda nemali povahu normatívneho právneho aktu, a preto neboli záväzné z jeho titulu (titulu zákona). Napriek tomu ich verejná moc používala a aplikovala práve z moci a povahy (titulu) právnej obyčaje. V Uhorsku a neskôr od roku 1526 v Habsburskej monarchii mala právna obyčaj veľký význam. Jej význam spočíval hlavne v spôsobe, ako oboznámiť obyvateľstvo s právom. Dnes sa všetky právne normy publikujú v *Zbierke zákonov*, z ktorej sa dozvedáme ich konkrétny obsah. V Uhorsku sa zákony vyhlasovali buď bubnovaním, t. j. prečítali sa poddaným na verejne dostupnom mieste v obci, alebo sa obsah čítal z hradu na každú svetovú stranu, čo symbolizovalo všeobecné oboznámenie sa s prijatou normou. Tieto spôsoby oznamovali právo len fiktívne a symbolicky. Ľudia, ktorí neboli priamo

prítomní pri akte čítania, presné znenie reálne nepoznali. Preto svoje konanie prispôbovali konaniu ostatných alebo konali tak, ako ich otcovia (podľa práva svojich otcov). Z toho vyplýva, že pre právnu obyčaj nebolo nutné vynaložiť také technicky náročné prostriedky na vyhlasovanie a oboznámenie sa ako pre zákon, každý ju poznal, pretože sa opakovaním úkonov počas generácií dostala do vedomia spoločnosti, a teda vedomia každého jedinca. Každému bola bližšia ako zákon, rešpektovala sa automaticky, a preto jej právna sila bola vyššia ako právna sila zákona.

Panovník k prijatiu zákona siahol len v prípade, ak nutne potreboval istý právny vzťah zmeniť. Prvé uhorské zákony mali obmedzenú dobu účinnosti, ktorá zanikla smrťou panovníka, ktorý ich vydal. Ich platnosť mohol buď potvrdiť nasledujúci panovník, alebo platili z moci právnej obyčaje, ak sa ich obsah vžil do vedomia ľudí a spĺňal všetky jej znaky. Právna obyčaj mala veľkú výhodu oproti zákonu kvôli jej pružnosti. Zákon interpretovala (vykladala jeho význam), dopĺňala, ak určitý právny vzťah zákon neupravoval vôbec, a derogovala, ak ľud uznal za vhodné (racionálnejšie) iné konanie, ako prikazoval zákon, toto konanie sa dlhodobým opakovaním zaužíval a potom nebolo nutné vydať derogáciu (zrušovaciu) normu, ktorá zákon či jeho časť rušila. Jej nevýhodou bolo, že nemala konkrétny ustanovený obsah. Počas dlhého obdobia sa v jednotlivých krajoch a obciach právna obyčaj menila a vykladala, tak sa stalo, že sa na dvoch rôznych miestach pôvodne tá istá norma aplikovala rozdielne.

15. – 16. storočie

Niccollo Machiavelli sa sústredil na problém moci výlučne zo svetského hľadiska. Jeho najdôležitejším dielom je *Vládár*. Štátnu moc vysvetľuje bez odvolávania sa na Božiu vôľu ako výsledok konfliktov pozemských záujmov a cieľov súperiacich „kniežat“. Vladárovým úsilím je získať moc a udržať ju všetkými prostriedkami. V záujme vyššieho cieľa sa môžu robiť aj nemorálne veci.

Thomas More – podľa neho je hlavnou úlohou štátu starať sa o dobro občana, zabezpečiť jeho základné potreby.

Jean Bodin – považoval monarchu za absolútneho suveréna. Vo výkone moci sa neriadi svojvôľou, ale opiera sa o prirodzené právo a morálku. Za výkon moci sa zodpovedá jedine Bohu (Zigo, 2006).

Hugo Grotius – vychádza z rozlíšenia medzi právom božským a právom ľudským. Prvé je obsiahnuté v *Biblii*. Ľudské právo sa delí na prirodzené a občianske alebo civilné právo. Občianske právo, teda právo, ktoré platí v príslušnej krajine, sa v dôsledku rôznych okolností modifikuje. Hlavným predmetom jeho *filozofie práva* sa stala problematika prirodzeného práva. To je nemenné, platí všeobecne, má charakter racionálnej nevyhnutnosti. Je to dôsledok toho, že jeho základom je stála a všeobecná ľudská prirodzenosť či ľudská podstata. Najzákladnejšou črtou ľudskej podstaty, od ktorej odvodzuje prirodzené právo, je jej spoločnosť, združovací inštinkt. Pod jeho vplyvom ľudia ako zvrchované subjekty vytvárajú v záujme uspokojovania svojich potrieb a ich zábezpeky štátne útvary, a to na základe spoločenskej zmluvy. Keďže im ju diktuje ich rozum, dostávajú sa do nej prvky prirodzeného práva. To nám káže rešpektovať právo každého na život, „zrieknuť sa všetkého, čo je majetkom iných, povinnosť vrátiť to, čo máme požičané“, povinnosť plniť sľuby, naprávať škody vzniknuté z našej viny a uznať princíp, že niektoré ľudské skutky si zaslúžia potrestanie“ (Zigo, 2006). Štát ponímal ako združenie rodín, ktoré si ho vytvárajú na svoju ochranu.

16. – 17. storočie

John Locke vyvracia božské práva kráľov a tvrdí, že ľudia sú si prirodzene rovní, takže nikto nemôže iného podrobiť svojej autorite bez jeho súhlasu. Prechod od prirodzeného stavu k politickej spoločnosti videl vo vytvorení spoločenskej zmluvy, ktorou sa zakladá štát.

Ak sa vládnucci spreneveria svojmu poslaniu, poddaní majú právo na odpor. Občianska vláda má vykonávať tri základné druhy moci: zákonodarnú, výkonnú a federatívnu. Majú byť zverené rôznym orgánom, aby sa dosiahla vzájomná kontrolovateľnosť. Za obzvlášť dôležité považoval to, aby sa v jednom orgáne štátnej moci nekumulovala zákonodarná a výkonná moc. Výkonná a súdna moc môže byť zverená aj jednému orgánu. Federatívna moc realizuje zahraničnú politiku.

18. storočie

V období absolutizmu a osvietenstva sa začali objavovať právne normy v podobe, v akej ich poznáme dnes. Boli vydané napr. *Tereziánsky a Jozefínsky trestný kódex*, *Tereziánsky kódex súkromného práva* a v roku 1811 cisársky patent – *Všeobecný občiansky zákonník*.

Charles Montesquieu – dielo *Duch zákonov* – s hlavnou myšlienkou, že nemôže existovať všeobecne platný kódex pre všetky krajiny, ale zákony majú vychádzať z geografických podmienok a zo stupňa vyspelosti národa. Rozlišoval tri základné zložky moci v štáte: *zákonodarnú, výkonnú a súdnu*.

1787 – Ústava USA

Najdemokratickejšia ústava tých čias bola vypracovaná v r. 1787 vo Philadelphii na kongrese zástupcov amerických štátov. Ústava s niektorými zmenami platí dodnes. Bol prijatý princíp delby moci na zákonodarnú, výkonnú a súdnu. Rozhodlo sa o zriadení dvojkomorového Kongresu – *Snemovňa reprezentantov* a *Senát*. Funkčné obdobie prezidenta bolo 4 roky a znovuzvolenie sa nijako neobmedzilo (maximálne dve funkčné obdobia pre prezidenta upravil až XXII. dodatok k ústave ratifikovaný v roku 1951). Súdna moc prislúchala Najvyššiemu súdu (Supreme Court) a nižším súdom, ktoré zriaďoval Kongres. Federálni sudcovia boli do svojich funkcií menovaní doživotne.

Ústava USA bola prijatá v r. 1789 a jej prvých desať dodatkov (Bill of Rights) v r. 1791.

Koniec 18. storočia – Veľká francúzska revolúcia – súbor zákonov

1789 – Deklarácia práv človeka (osobné práva) a občana (politické práva).

Deklarácia hovorila o slobode vierovyznania, o slobode prejavu a o osobnej slobode, o rovnosti všetkých ľudí – „Ľudia sa rodia a zostávajú slobodní a rovní pred zákonom“. Deklarácia zrušila privilégiá, ktoré od predchádzajúcich panovníkov postupne získavali jednotlivci, mestá, korporácie, provincie. Zákon určoval právne postavenie osôb. Posilnením zákona ako prameňa práva klesol význam sudcov, ktorých úloha sa takto obmedzila len na aplikáciu zákonného textu, čiže vylúčila sudcovskú tvorbu práva. Sudca sa stal povinný predložený právny prípad riešiť v zmysle ustanovení zákona a nie podľa svojej vôle. Ak by určitá otázka nebola zákonne upravená, sudca mal povinnosť na to upozorniť, aby zákonodarný orgán odstránil medzery v práve.

3. september 1791 – prijatá nová ústava Francúzska. Deklarovala štátne zriadenie Francúzska ako konštitučnú monarchiu. Ústava vychádzala z *Deklarácie práv človeka a občana*. Ústava Tretej republiky

z roku 1875 ovplyvnila ústavy mnohých európskych krajín vrátane ústavy ČSR z roku 1920 a bola vzorom na vytvorenie parlamentných modelov vlády.

1804 – Code civil (Code Civil de Français)

Francúzsky občiansky zákonník – možno ho charakterizovať ako jasný, presný a všeobecný zákon.

Potvrdil zrušenie všetkých obmedzení charakteristických pre feudálne právo, definitívne zrušil nerovnosť osôb založenú na príslušnosti k stavu.

Zabezpečoval a garantoval rovnosť pred zákonom, osobnú slobodu, slobodu vyznania a slobodu práce, nedotknuteľnosť súkromného vlastníctva a právnu istotu. *Code civil* tvoril úvodný titul a tri knihy. Každá kniha sa ďalej členila na jednotlivé tituly, hlavy, oddiely a články. Rozdelenie na tri knihy malo symbolizovať tri slobody – slobodu osobnú, slobodu vlastníctva a zmluvnú slobodu.

Prelom 19. a 20. storočia

Boj žien za rovnosť pred zákonom – emancipácia, hlavne vo Veľkej Británii a USA.

Hnutie za volebné právo žien vzniklo vo Veľkej Británii. Vzniklo hnutie *sufražetiek* (z angl. slova suffrage – volebné právo; suffragettes – aktivistky za volebné právo). Sufražetky boli ženy, ktoré na rozhraní 19. a 20. storočia bojovali za všeobecné hlasovacie právo žien a za rovnoprávnosť žien s mužmi. Na konci 19. storočia mali v Európe právo hlasovať dve tretiny dospelých mužov – právo hlasovať nemali väzni, psychiatrickí pacienti a najchudobnejší muži. Ženy v tom čase právo voliť vôbec nemali. V roku 1893 ho získali ženy na Novom Zélande. Až o deväť rokov neskôr (v roku 1902) ho získali aj ženy v Austrálii.

V Európe dostali právo voliť ako prvé *fínske ženy* – v roku 1906. O sedem rokov po nich (v roku 1913) dostali toto právo aj ženy v Nórsku. V Kanade umožnili ženám voliť po prvýkrát v roku 1917.

Vo viacerých štátoch európskeho kontinentu získavali ženy volebné právo v priebehu rokov 1918, 1919 a 1920 ako následok vzniku nových ústav v nových štátoch po rozpade veľkých ríš. To bol aj prípad prvej Československej republiky (1920). Ako posledné z Európy uzákonilo volebné právo žien Švajčiarsko (posledný kantón v r. 1971). V jednom z kantónov, v Appenzell Innerrhoden, nemohli ženy hlasovať v miestnych voľbách až do r. 1990. V niektorých moslimských štátoch ho však dodnes nemajú (napr. Saudská Arábia; Kuvajt ho uzákonil až v r. 2006).

10. 12. 1948 Všeobecná deklarácia ľudských práv

Valné zhromaždenie OSN prijalo najvýznamnejší dokument *Všeobecnú deklaráciu ľudských práv* – prvý medzinárodný dokument, ktorý špecifikuje pojem ľudské práva a základné slobody. Jej vznik a konečná podoba boli nepochybne ovplyvnené udalosťami 2. svetovej vojny a obrovským rozsahom nacistických zločinov. Svet videl dôsledky nacistickej genocídy a národy celého sveta sa dohodli, že sa podobné porušovanie ľudských práv už nikdy nesmie opakovať. Deklarácia vymenúva základné ľudské práva – rovnosť ľudí, náboženská sloboda, právo na život, odmena za vykonanú prácu, právo na odpočinok, právo na bezplatné základné vzdelanie a iné. Potvrďuje nezrušiteľnosť a nescuditeľnosť práv všetkých členov ľudskej spoločnosti.

4. 11. 1950 – prijatý tzv. *Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd* – zabezpečuje dodržiavanie najdôležitejších práv človeka a zároveň obsahuje inštitucionálny rámec, ktorý umožňuje jednotlivcom efektívne sa brániť proti štátu, ktorý tieto práva upiera.

Práva dieťaťa

1923 – Medzinárodná únia pre ochranu detstva prijala vyhlásenie o právach dieťaťa. Toto päťbodové vyhlásenie je známe ako *Ženevská deklarácia*.

20. 11. 1959 – Valné zhromaždenie OSN prijíma *Deklaráciu práv dieťaťa* – obsahuje 10 morálnych princípov potvrdzujúcich, že „ľudstvo je povinné dať dieťaťu to najlepšie, čo má“.

V roku 1979 sa začali práce na *Dohovore o právach dieťaťa*. Platnosť nadobudol **2. 9. 1990**.

Dokument sa stal súčasťou medzinárodného práva a po 10-tich rokoch bol ratifikovaný v takmer všetkých štátoch sveta, až na USA a Somálsko. Na rozdiel od *Deklarácie práv dieťaťa* z r. 1959, ktorá mala odporúčajúci charakter pre členské štáty OSN, *Dohovor o právach dieťaťa* zaväzuje zmluvné štáty, ktoré ho podpísali, k určitým povinnostiam a súčasne umožňuje aj kontrolu, ako plnia záväzky, ktoré na seba vzali ratifikáciou.

Na tento účel bol ustanovený *Výbor pre práva dieťaťa*. Je splnomocnený vykonávať kontrolu plnenia dohovoru jednotlivými zmluvnými stranami.

6/ Štát a právo

Slobodu spoločnosti i jednotlivcov možno zabezpečiť len prostredníctvom práva. Právo tým, že stanovuje určité príkazy a zákazy konania, obmedzuje slobodu subjektov práva. Avšak na druhej strane im tým vymedzuje a garantuje určitú sféru slobody, do ktorej nemôže donútením zasahovať nikto, ani štát. Aj donútenie je podriadené striktným právnym pravidlám. V demokratickej spoločnosti sa požiadavka dodržiavania práva musí vzťahovať aj na štátne orgány vrátane tých, ktoré právo tvoria. Medzi štátom a právom sa postupne rozvinula koncepcia, podľa ktorej má právo prednosť pred štátom. Vláda nesmie byť vládou ľudí, ale vládou práva. Ide o koncepciu **právneho štátu**. (Ottová, Vaculíková, 1998)

6.1 Právny štát

Idea právneho štátu sa odvíja už od antického Grécka. Právny štát je štát, v ktorom zákony vychádzajú z vôle ľudu, prejavenej vo všeobecných voľbách. Základom právneho štátu je demokraticky vytvorená ústava a dôležitú úlohu v ňom zohrávajú zákony. V právnom štáte je rozhodujúci mechanizmus ich vzniku, zmeny a nie to, aké sú zákony, koľko ich je a akú majú životnosť. Právny štát je taký typ politického režimu, v ktorom štátnu moc ohraničuje a limituje právo.

Princípy právneho štátu:

- vláda práva a právo na spravodlivý proces,
- delba moci a kontrola moci,
- obmedzená vláda,
- suverenita ľudu,
- nezávislosť súdnictva,
- garantovanie základných práv a slobôd,
- ústavnosť a zákonnosť,
- garantovanie sudcovskej nezávislosti,
- právna istota.

Podľa idey právneho štátu slúži štát občanovi a nie naopak. Štát je viazaný právom, t. j. ústavou, zákonmi, demokratickými princípmi. Suverenita občana je daná kódexom ľudských a občianskych práv a možnosťou zúčastňovať sa na politickom živote. Zárukou fungovania právneho štátu sú nezávislé súdy. (Babitz a kol., 2002)

Modely právneho štátu

Rozlišujeme tri základné modely alebo teórie právneho štátu: *liberálny právny štát*, *sociálny právny štát* a *demokratický právny štát*.

7/ Právo a spravodlivosť

Právo býva vo všeobecnosti symbolom spravodlivosti. Bohyňou spravodlivosti v starovekom Ríme bola *Justitia* (Justícia). Zobrazovaná je so zaviazanými očami, čo symbolizuje rovnaký prístup k ľuďom v rovnakých situáciách. Nevidí, kto pred ňou stojí. Nie je ovplyvňovaná sympatiou či antipatiou ku konkrétnej osobe. V ľavej ruke drží váhy – spravodlivo váži dobro a zlo, vinu či nevinu. Meč v jej pravej ruke symbolizuje trestanie, ale súčasne aj ochranu jednotlivcov a spoločnosti pred tými, ktorí porušili ich práva.

Pojem spravodlivosť nie je možné presne a jednoznačne definovať. Je podmienená potrebami danej spoločnosti, ktoré určujú správnu mieru ich uspokojovania. Preto je možné pojem spravodlivosť vymedziť len v najvšeobecnejšej rovine.

Žiadna spoločnosť ešte nevytvorila také penzum bohatstva, tolko nevyčerpatelných hodnôt (dobra), aby mohla v plnej miere uspokojiť potreby každého jednotlivca. Pri ich rozdeľovaní nie je možné a ani by nebolo správne chcieť uspokojiť všetkých len preto, že každý z členov spoločnosti po týchto hodnotách túži a je spôsobilý ich užívať. Hodnoty (dobro) je spravodlivé rozdeliť práve podľa zásluhy každého člena spoločnosti primerane kvalite a kvantite hodnôt (dobra), ktoré každý jednotlivec odovzdáva spoločnosti (Prusák, 1997). Preto je na mieste podmieniť to, čo človek od spoločnosti získa, tým, čo jej sám poskytne. Spravodlivosť je v spoločenskom vedomí ideálom spravodlivého, vyváženého a zdôvodneného rozdelenia spoločenských hodnôt a bremien, práv a povinností, dobra a zla. (Ottová, 2006)

„Štáty bez spravodlivosti nie sú nič iné než rozsiahle bandy.“
Lucius Annaeus Seneca

„Spravodlivosť nedokáže na svete spôsobiť tolko dobra, koľko zla spôsobuje zdanie spravodlivosti.“

Rochefouclad

8/ Právo ako normatívny systém

Právo je jedným z prostriedkov regulácie rytmu spoločenského života, mierou ľudských vzťahov, princípom orientácie jednotlivcov aj spoločenských skupín na ich ceste k civilizácii (Krsková, Krátka, 1996).

Vývoj a rôzne zmeny v spoločnosti spôsobili, že vzniklo právo. Právo treba vnímať ako historický fenomén. Jeho obsah, rozsah aj formy sa menia v priebehu historického vývoja. Zmeny nastávajú vďaka neustále sa meniacim sociálno-ekonomickým, kultúrnym či civilizačným podmienkam príslušnej spoločnosti. Právo je závislé aj od existujúcich záujmov, potrieb a konfliktov v spoločnosti. Sociálno-ekonomické, kultúrne či civilizačné podmienky spoločnosti sa neustále menia a vďaka nim nastávajú zmeny v oblasti práva.

Tým, že právo reguluje správanie subjektov, obmedzuje do určitej miery ich slobodu. Obmedzenie práv jednotlivcov i skupín vedie k ochrane práv ostatných jednotlivcov a skupín. Možno skonštatovať, že sloboda jedného sa končí tam, kde sa začína sloboda iného.

„Ubi societas, ibi ius.“ – Kde je spoločnosť, tam je aj právo.
Cicero

Právo sa od ostatných normatívnych systémov **odlišuje** týmito špecifickými znakmi:

- **štátom stanovená alebo uznaná forma** – právo musí mať nielen písomnú formu, ale aj štátom ustanovenú alebo uznanú formu (napr. zákony, nariadenia vlády, vyhlášky, výnosy ministerstiev atď.),
- **všeobecná záväznosť a monizmus** – právo je v štáte len jedno a je všeobecne záväzné pre obyvateľov daného územia a pre občanov bez ohľadu na miesto ich pobytu. Pre neprávne spoločenské normy a ich systémy je charakteristický pluralizmus. Každá spoločenská skupina môže mať vlastné morálne normy. Zjavná je pluralita náboženských noriem na základe rozdielnych vierovyznaní. Neprávne normatívne systémy nemajú celospoločenskú záväznosť. Ich záväznosť je len relatívna – platia len pre určitú skupinu ľudí,
- **štátne donútenie** – stanovenie právnej povinnosti nie je zárukou toho, že ju subjekty, ktorým sú povinnosti stanovené, budú plniť dobrovoľne. Na reguláciu spoločenských vzťahov, zabezpečenie

právnej istoty a poriadku v štáte je potrebné, aby štát zabezpečil plnenie právnych povinností aj vtedy, ak ich povinnosť subjekt dobrovoľne neplní alebo sa odmieta podrobiť právu. Plnenie si štát teda vynúti aj proti vôli povinného subjektu. Na ich plnenie využije štát štátne donútenie napríklad prostredníctvom polície, súdov, prokuratúry (Ottová, 2006). Štátne donútenie môže byť *priame* alebo *nepriame*.

Definícia práva nie je jednoznačná, najjednoduchšie sa definuje ako:

- normatívny systém, ktorý štát uzná za právo (Ottová, 2006),
- súbor noriem správania, ktoré ustanoví a ktorých dodržiavanie kontroluje štátna moc (Kopál, Bačová, 2008),
- súbor noriem vydaných a uznaných štátom, ktoré sú spoločensky záväzné a ich zachovanie je vynucované štátnou autoritou (Babitz a spol., 2002),
- súbor pravidiel usporiadaných podľa istých kritérií, aby tvorili systém (Krsková, Krátka, 1996).

8.1 Základné členenie práva

Rozoznávame dva základné pohľady na právo:

Objektívne právo – je súbor platných právnych noriem ako všeobecne záväzných pravidiel správania. Sú ustanovené alebo uznané štátom v osobitnej forme a sú vynutiteľné štátom. Objektívne právo označuje teda právo platné. Používa sa ako synonymum pojmov **pozitívne právo** a **právny systém**. Objektívne právo nám jasne určuje, čo je v danom čase na danom území právne a čo protiprávne, čo platí ako právo, čo právo prikazuje, čo zakazuje. Od neho sa odvodzuje konanie všetkých subjektov na území štátu.

Subjektívne právo – odvodzuje sa od objektívneho práva. Je to oprávnenie, právna možnosť subjektu správať sa určitým spôsobom. Táto možnosť je formulovaná objektívnym právom a je ním aj chránená. Objektívne právo dáva fyzickej osobe i právnickej osobe (subjektu) možnosť realizovať svoje právom uznané záujmy podľa vlastnej vôle a v nevyhnutnom prípade ich aj právne presadiť (napr. zákon vo všeobecnej rovine v dispozícii právnej normy ustanovuje, že ten, kto inému spôsobí škodu, musí ju poškodenému nahradiť – pravidlo ustanovené objektívnym právom).

Z toho potom vyplýva subjektívne právo poškodeného na náhradu škody i možnosť jeho realizácie, možnosť požadovať od povinného subjektu splnenie právnej povinnosti nahradiť spôsobenú škodu, prípadne aj za účinnosti štátnych orgánov.

Zároveň sa stretávame s dualizmom práva **prirodzeného** a **pozitívneho** a v právnej sociológii **práva živého** a **práva písaného**. Právo, ktoré reguluje spoločenské vzťahy, nemôže byť uzavretým systémom noriem. Musí byť v neprestajnej interakcii so spoločnosťou.

Do systému **platného práva** neustále vstupujú nové normy; už existujúce sa môžu zmeniť alebo zrušiť, a tak zo systému vystupujú. (Ottová, 2006)

8.2 Platné právo

Platné právo jednotlivých štátov je tvorené právnymi normami, ktoré sú usporiadané do určitej štruktúry. Delia sa na viacero skupín a podskupín:

- **medzinárodné právo** – upravuje vzťahy medzi rôznymi štátmi, medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami či medzi medzinárodnými organizáciami navzájom,
- **vnútroštátne právo** – rieši vzťahy medzi subjektmi na území jedného štátu,
- **verejné právo** – tvoria právne normy, ktoré upravujú vzťahy medzi štátom ako nositeľom štátnej moci a fyzickými osobami. Štát voči občanom a spoločnostiam presadzuje najmä verejný záujem a vystupuje ako nadradený subjekt,
- **súkromné právo** – je založené na princípe rovnosti a nezávislosti subjektov občianskej spoločnosti, ktoré vstupujú do vzájomných vzťahov. Vzťahy medzi ich účastníkmi vznikajú na základe slobodne prejavenej vôle prostredníctvom zmluvy.

Právo – právny systém prispieva k prehľadnosti práv a povinností, ktoré občania, organizácie a štát v spoločnosti majú. Aby spoločnosť dobre fungovala, musí existovať súlad práva s **právnym vedomím**.

8.3 Právne vedomie

Právne vedomie – je súhrn právnych vedomostí, názorov, pocitov a stanovísk k právnym javom a hodnotám upraveným právom, ako aj predstáv o tom, aké by malo byť správanie a aké by malo byť právo. Úroveň právneho vedomia je rôzna – závisí od vzdelanostnej, kultúrnej a morálnej vyspelosti občanov. Právne vedomie odzrkadľuje skutočný vzťah občanov k platnému právu, čo je právne a čo protiprávne. Právo pôsobí na spoločnosť tak, že vplýva na psychiku jednotlivcov a motivuje ich k **zákonnému** správaniu.

Zákonnosť – dôsledné dodržiavanie právnych predpisov. Platí, že pred zákonom sme si všetci rovní a neznalosť zákona neospravedľuje („ignorantia iuris non excusat“) a nevyvíňa z právnej zodpovednosti za jeho porušenie. Právna fikcia vychádza z toho, že každý je oboznámený s platnými a účinnými zákonmi a je si vedomý svojich práv a povinností.

8.4 Funkcie práva

Právo plní v spoločnosti niekoľko **funkcií** – je prostriedkom vytvorenia, zabezpečenia poriadku a stability, je prostriedkom neutralizácie konfliktov, je vyjadrením hodnôt, nástrojom ich realizácie a zabezpečenia ochrany dôležitých hodnôt spoločnosti (ľudského života, majetku, slobody, spravodlivosti...), má integračnú funkciu, je nástrojom socializácie, je prostriedkom racionalizácie spoločenských vzťahov a procesov, má funkciu sociálnej kontroly, je prostriedkom aktívneho formovania spoločnosti s cieľom dosiahnutia určitých sociálnopolitických cieľov („sociálne inžinierstvo“; „sociálna zmena prostredníctvom práva“).

9/ Pramene práva

Pramene práva možno vnímať v troch významoch: v *materiálnom zmysle* – materiálne pramene práva, v *gnoseologickom zmysle* – pramene poznania práva, vo *formálnom zmysle* – formálne pramene práva (Ottová, 2006).

9.1 Materiálne pramene práva

Treba nimi rozumieť materiálne podmienky života spoločnosti – prírodné, geografické, ekonomické, politické, demografické a pod. – ktoré ovplyvňujú tvorbu práva a z ktorých tvorba práva vychádza.

9.2 Pramene poznania práva

Predstavujú súhrn všetkých informácií o práve, ktoré možno získať ako prvotné (priame) pramene publikované v oficiálnych zbierkach (napr. *Zbierka zákonov SR*) alebo ako druhotné (nepriame) informácie o platnom práve, ktoré je možné získať napr. z komentárov k právnym predpisom, z rozhodnutí súdov, vedeckých publikácií, prednášok a pod. (Ottová, 2006)

9.3 Formálne pramene práva

Ide o formy, v ktorých sú obsiahnuté platné právne normy. Rozlišujú sa **4 druhy formálnych prameňov** práva: *normatívne právne akty*, *právne obyčaje*, *precedensy (sudcovské právo)*, *normatívne zmluvy*. Dôležitosť jednotlivých prameňov práva závisí od **typu právnej kultúry**.

9.3.1 Normatívne právne akty

Sú typické pre kontinentálny systém právnej kultúry.

Normatívny právny akt je všeobecný a všeobecne záväzný právny predpis, ktorý sa vzťahuje na *neurčitý počet subjektov* rovnakého druhu (napr. zamestnanci, účastníci cestnej premávky...) a na *neurčitý počet situácií* rovnakého druhu (i keď individuálne odlišných). (Ottová, Vaculíková, 1998)

Normatívny právny akt sa odlišuje od *individuálneho právneho aktu*. Individuálny právny akt aplikuje normatívny právny akt na *konkrétnu situáciu* a *zaväzuje konkrétne subjekty*.

Základným prameňom práva v kontinentálnom právnom systéme je *zákon*. Je normatívnym právnym aktom najvyššieho orgánu štátnej moci (ústava, ústavné zákony a zákony), jeho prostredníctvom sa

stanovujú základné pravidlá správania fyzických osôb, právnických osôb a štátu. Zákony sú normatívne právne akty pôvodné – **primárne**.

Sekundárne normatívne právne akty

Sú to akty *podzákonné* a sú *odvodené od zákonov*. Patria medzi ne normatívne právne akty *výkonných orgánov (orgánov štátnej správy)*, ktoré majú nižšiu právnu silu. Právna sila jednotlivých normatívnych právnych aktov je závislá od právomoci štátnych orgánov, ktoré ich vydávajú, a od ich postavenia v hierarchii štátnej moci.

9.3.2 Právne obyčaje

Právne obyčaje sú najstaršie pramene práva.

Obyčaj je pravidlo správania sa, ktoré sa v dôsledku opakovaného používania vžilo vo vedomí a správaní ľudí a je všeobecne akceptované spoločnosťou a štátom. Obyčaj musí byť dostatočne určitá (je možné konkrétne stanoviť jej obsah, obsah práv a povinností). Štátne orgány ju aplikujú, v prípade jej porušenia uplatňujú štátne donútenie. V kontinentálnom systéme práva sa ako prameň práva používajú iba v prípadoch, keď sa ich zákon výslovne dovoľáva (napr. *Občiansky zákonník* odkazuje na susedské zvyklosti), ale nestávajú sa formálnym prameňom práva. (Ottová, 2006)

9.3.3 Precedensy

Ako prameň práva sa využívajú v anglo-americkéj právnej kultúre. Ide o rozhodnutie súdu (súdny precedens) alebo orgánu štátnej správy (správny precedens), teda individuálny právny akt, ktorý nadobúda všeobecnú záväznosť. Je to rozhodnutie, ktorým sa rieši prípad dosiaľ právne neregulovaný, a stáva sa záväzným vzorom na riešenie budúcich prípadov rovnakého druhu (predovšetkým na súdoch inštančne nižšieho stupňa). Súdne precedensy sú publikované v oficiálnych alebo v súkromných zbierkach. (Ottová, 2006)

9.3.4 Normatívne zmluvy

Normatívnou zmluvou nie je každá zmluva. Je to druh zmluvy, ktorá všeobecne a záväzne reguluje celú skupinu vzťahov rovnakého druhu a neurčitého počtu. Normatívna zmluva vzniká na základe určitého konsenzu. Je to vzájomný súhlasný prejav vôle viacerých subjektov, ktorý neupravuje konkrétne práva a povinnosti konkrétnych subjektov, ale vo všeobecnej rovine ich určuje pre celú skupinu prípadov rovnakého druhu (napr. kolektívna zmluva uzavretá vedením zamestnávateľského subjektu alebo zamestnávateľským zväzom a odborovým orgánom, v ktorej môžu byť záväzne upravené niektoré mzdové a pracovné podmienky pre zamestnancov určitého zamestnávateľa).

Normatívne zmluvy sú hlavný prameň medzinárodného práva. Pramene práva je možné rozdeliť na:

- *písané* – zákony, normatívne akty a zmluvy,
- *nepísané* – obyčaje, príp. precedensy.

10/ Právna kultúra

Na svete je veľa národov a štátov, ale **civilizácií** len niekoľko: západná (európska, americká), východná (slovansko-ortodoxná či pravoslávna), islamská, hinduistická, latinskoamerická, africká, japonská. Pojem **civilizácia** je všeobecný menovateľ väčšej skupiny krajín a národov, ktoré sú si podobné, okrem rôznych odlišností, tým, že *uznávajú rovnaké hodnoty*.

Národy jednej civilizácie môžu hovoriť rôznymi jazykmi, jeť rôzne jedlá, majú svojskú kultúru, tradičné tance, spoločne však vyznávajú *rovnaké hodnoty* – istým spôsobom si organizujú spoločenský a štátny život, prácu, odpočinok, rodinu.

Právne systémy štátov patriacich do jednej civilizácie *sú si podobné*, lebo:

- majú rovnakú filozofiu tvorby práva,
- majú podobné formy vyjadrenia práva,
- majú podobný spôsob, akým sa právo tvorí,
- majú podobný spôsob, ako sa právo uvádza do života,
- majú podobný systém vzdelávania právnikov, organizáciu súdov.

Majú spoločnú aj právnu kultúru, ktorá je súčasťou kultúry spoločnosti. Prejavuje sa ako súhrn národných a miestnych zvláštností v právnom myslení i v práci. V oblasti tvorby práva, interpretácie a aplikácie práva je výsledkom profesionálnej aktivity právnikov. Prejavuje sa v kultúre slovného vyjadrenia právnych predpisov a aktov aplikácie práva, v rozsahu a efektívnosti právnej ochrany ľudských práv a slobôd (v hodnotách, ktoré právo garantuje). Právna kultúra závisí od profesionálneho právneho vedomia a profesionálnej morálky. Právna kultúra je aj obrazom stupňa socializácie členov spoločnosti, miery ich vyspelosti. (Ottová, 2006)

10.1 Typy právnej kultúry

Základné typy *právnej kultúry*:

- kontinentálny typ právnej kultúry (kontinentálny právny systém),
- anglo-americký typ právnej kultúry (anglo-americký právny systém).

Model základných právnych kultúr bol rozšírený o:

- socialistický (komunistický) typ právnej kultúry (socialistický (komunistický) právny systém),
- náboženské a tradičné typy právnej kultúry (náboženské a tradičné systémy práva).

Kontinentálny typ právnej kultúry (kontinentálna Európa a modifikovanie aj v ostatných krajinách, ktoré boli v minulosti kolóniami európskych štátov)

Pre tento typ právnej kultúry, ktorý má pôvod v rímskom práve, je charakteristické, že je to písané právo a právne normy ako všeobecne záväzné pravidlá správania sa sú obsiahnuté vo všeobecne záväzných predpisoch. Najdôležitejším prameňom práva je zákon. Je tvorený najvyšším zákonodarným orgánom. Od zákona sa odvodzujú všetky ostatné právne akty iných štátnych orgánov. Súdy a ostatné orgány aplikácie práva ho len uvádzajú do života, nemajú právomoc právo tvoriť, len sa ním riadia.

Anglo-americký typ právnej kultúry (USA, Kanada, Austrália a Nový Zéland; modifikácie v Indii, na Britských ostrovoch)

Odvíja sa od riešenia konkrétnych prípadov. Sudca právo nielen aplikuje na konkrétne prípady, ale súčasne ho aj tvorí. Úloha sudcu je pri tvorbe práva aktívna. Základným prameňom práva v anglo-americkej právnej kultúre sú v prevažnej miere **precedensy**. Právo sa na rozdiel od kontinentálnej právnej kultúry nedelí na verejné a súkromné.

Socialistický (komunistický) typ právnej kultúry (v Československu, v ZSSR a dodnes Severná Kórea a Kuba)

Pre socialistický typ právnej kultúry je typické, že prebieha priama alebo nepriama tvorba práva najvyššími orgánmi komunistickej strany.

Právo je podriadené politike, právne normy politickým normám. Socialistická zákonnosť garantuje prioritne záujmy štátu a nie záujmy a práva občana a široká právna výchova je nevyhnutná preto, lebo množstvo noriem nevychádza z demokratických zásad tvorby politiky a práva a ani z morálnych tradícií spoločnosti. (Prusák, 1997)

Náboženské a tradičné právne kultúry

Patrí k nim najmä islamské právo, hinduistické právo, africké právo, právne systémy Ďalekého východu, najmä čínske a japonské právo. Náboženstvo určuje život občana, stanovuje pravidlá i to, ako bude žiť. Právo pramení v náboženstve alebo v náboženských zvyklostiach a tradíciách. V islamskom právnom systéme tvorcom právnych noriem nie je štát, ale Boh.

11/ Právne normy

Právne normy sú všeobecne záväzné pravidlá ľudského správania, ktoré je ustanovené alebo uznané štátom vo vopred právom určenej forme a ktorého zachovanie je vynutiteľné štátnou mocou.

Druhy právnych noriem

Právne normy rozlišujeme na základe určitých kritérií:

- **podľa hierarchie právnych noriem a stupňa ich právnej sily**, t. j., že právna sila vo vnútroštátnom práve je daná tým, aké postavenie má normotvorný orgán v hierarchickej štruktúre štátnych orgánov. Právna sila určuje postavenie právnej normy v systéme práva. Umožňuje porovnávať právnu normu s inými právnymi predpismi. Možno zistiť jej podriadenosť či nadriadenosť, prípadne to, či majú rovnaké postavenie. Platí pravidlo, že norma nižšej právnej sily nemôže odporovať norme vyššej právnej sily. Norma vyššej právnej sily je základom záväznosti normy nižšej právnej sily, v podstate určuje jej obsah. Zmeniť alebo zrušiť normu určitej právnej sily môže len vyššia norma alebo norma rovnakej právnej sily. V hierarchickej štruktúre právnych noriem sú na najvyššom stupni *ústavné normy* (normy obsiahnuté v ústave a ústavných zákonoch). Relatívne nižšiu právnu silu majú *zákonné normy*. Keďže ich prijíma najvyšší orgán štátnej moci, majú vyššiu právnu silu ako normy prijímané najvyššími orgánmi štátnej správy (výkonné orgány štátnej správy) – vláda, ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy. Najnižšiu právnu silu majú právne normy obsiahnuté v normatívnych právnych aktoch orgánov miestnej štátnej správy (Ottová, 2006);

- **primárne (pôvodné) a sekundárne (vykonávacie, odvodené) právne normy**

Primárne právne normy – prijímajú orgány s ústavodarnou a zákonodarnou právomocou (ústavné zákony, zákony...) vrátane referenda (ľudové hlasovanie) o návrhu zákonov, ale aj orgány miestnej samosprávy vrátane hlasovania v miestnom referende. Primárne normy môžu prijímať len také orgány, na ktoré občania prostredníctvom volieb prenášajú svoju suverenitu, a tak ich legitimujú. *Sekundárne právne normy* – prijímajú ich výkonné orgány štátu na ústrednej a lokálnej úrovni. Sú obsahom normatívnych aktov, ktoré prijíma *vláda, ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy, orgány miestnej štátnej správy, orgány samosprávy* vo veciach, v ktorých obec plní úlohy štátnej správy. Neupravujú akékoľvek spoločenské vzťahy. Úprava sekundárnych právnych noriem je odvodená od úpravy spoločenských vzťahov primárnymi normami. Sekundárne právne normy sú obsahom *nariadení vlády, vyhlášok, opatrení, výnosov a správnych nariadení* orgánov miestnej štátnej správy, orgánov samosprávy vo veciach, v ktorých plnia úlohy štátnej správy;

- **podľa špecifického vzťahu k iným právnym normám** rozlišujeme právne normy *odkazujúce* (odkazujú na konkrétny a platný normatívny právny akt, aby sa nepreberali ustanovenia iných normatívnych právnych aktov) a *blanketové* (odkazujúce všeobecne na neurčitý normatívny právny akt alebo na ústavný zákon alebo zákon, ktorého prijatie si nevyžaduje špeciálne splnomocnenie). (Např. čl. 151 *Ústavy SR*: „Podrobnosti o vymenovávaní a odvolávaní, právach a povinnostiach prokurátorov a organizácii prokuratúry ustanoví zákon“; čl. 102 písm. 1) *Ústavy SR*: „Prezident vyhlasuje výnimočný stav na základe ústavného zákona.“);
- **podľa spôsobu formulovania dispozície** rozlišujeme právne normy *prikazujúce* – subjekt právneho vzťahu sa musí správať určitým spôsobom; *zakazujúce* – subjekt právneho vzťahu sa nesmie správať určitým spôsobom; *dovoľujúce (oprávňujúce)* – nezakazujú určité správanie ani určité správanie neprikazujú. Dávajú subjektom možnosť určitým spôsobom konať a od ich rozhodnutí závisí, či túto možnosť využijú alebo nie. Správanie, ktoré nie je prikázané alebo zakázané, je vždy dovolené;
- **podľa stupňa záväznosti** delíme právne normy na *donucovacie (kogentné, kategorické)*, ktoré nepripúšťajú odchýlky ani vtedy, ak by účastníci právneho vzťahu s tým súhlasili. Kogentné právne normy účastníkov právnych vzťahov bezpodmienečne zaväzujú k predpísanému správaniu. Variant správania pri kogentných normách je záväzný a nemeniteľný. Kogentné normy sa preto nazývajú aj normami *imperatívnymi* alebo *donucujúcimi* (např. *Obchodný zákonník*: „Zmluva o kúpe prenajatej veci vyžaduje písomnú formu.“). *Dispozitívne*, ktoré umožňujú účastníkom upraviť si svoje právne vzťahy podľa vlastného uváženia. Dispozitívna právna norma rešpektuje vôľu subjektov, zmluvnú slobodu (např. *Obchodný zákonník*: „Ak skúšobná doba nie je v zmluve určená, predpokladá sa, že je tri mesiace od uzavretia zmluvy.“), (Ottová, 2006);
- **z hľadiska orgánu aplikujúceho právo** poznáme právne normy *striktné* a *ekvitélné*.
Striktne právne normy – neumožňujú orgánu aplikácie práva prihliadať na okolnosti a zvláštnosti konkrétne riešeného prípadu. Např. súdu neponechávajú žiadny priestor na tzv. voľnú úvahu. Striktne normy jednoznačne zaväzujú orgán aplikácie práva. Striktanou normou je ustanovenie *Občianskeho zákonníka* o nadobudnutí plnoletosti; ustanovenie *Trestného zákona* o vzniku trestnej zodpovednosti.
Ekvitélné normy – umožňujú zmierniť tvrdosť zákona, prihliadnúť na osobitosti konkrétneho prípadu. Pripúšťajú, aby sa vychádzalo zo slušnosti, z dobrých mravov. Například *Občiansky zákonník* pri riešení susedských vzťahov hovorí: „Výkon práv a povinností vyplývajúcich z občianskoprávných vzťahov nesmie bez právneho dôvodu zasahovať do práv a oprávnených záujmov iných a nesmie byť v rozpore s dobrými mravmi.“
- **z hľadiska rozsahu teritória** rozlišujeme právne normy *univerzálne* a *lokálne*.
Univerzálne právne normy pôsobia na celom teritórii.
Lokálne právne normy pôsobia len na určitej časti tohto teritória. Například vo federálnom štáte (zloženom štáte) federálne normy, ktoré sú obsahom federálnych zákonov, sú vo vzťahu k republikovým normám *univerzálne*. Republikové normy sú vo vzťahu k federálnym normám *lokálne*,

ale vo vzťahu k normám obecnej alebo regionálnej samosprávy *univerzálne*. V jednoduchom (unitárnom) štáte ústredné orgány štátnej moci a správy vydávajú *univerzálne* právne normy. Miestne orgány štátnej správy prijímajú *lokálne* právne normy.

V právnom systéme existujú aj ďalšie **druhy právnych noriem**, napr. hmotnoprávne normy a procesnoprávne normy; teleologické normy; kolízne právne normy deklaratórne, normy operatívne a iné.

Štruktúra právnej normy

Trojčlánkovú (trichotomickú) štruktúru právnej normy tvoria: *hypotéza*, *dispozícia* a *sankcia*.

Dispozícia je vlastné pravidlo správania. Je jadrom právnej normy. Stanovuje oprávnenia a právne povinnosti, ktoré nastupujú, ak nastali skutočnosti uvedené v hypotéze. Dispozícia môže byť vyjadrená určitým slovom alebo slovným spojením buď zákazom, príkazom, alebo dovolením.

Hypotéza právnej normy určuje podmienky, za ktorých sa má pravidlo správania realizovať, ktoré je stanovené v dispozícii. Podmienkou, ktorou právna norma spája vznik, zmenu či zánik oprávnení a povinností, môže byť napríklad vek, zdravie, štátna príslušnosť a iné (príklad: oprávnenie jednotlivca voliť je dispozícia, pričom hypotéza vymedzuje toto oprávnenie podmienkou štátneho občianstva a vekom 18 rokov).

Sankcia je zvláštna ujma, ktorá postihuje toho, kto za podmienok stanovených v hypotéze nedodržel pravidlo správania uvedené v dispozícii.

Moderná teória práva hovorí o tom, že štruktúru právnej normy vytvárajú dve dvojice právnych noriem, ktoré sú vzájomné prepojené. Ide o *zdvojenú štruktúru právnej normy*.

Právne normy sú vyjadrené v **normatívnych** a **permisívnych vetách**.

Normatívne vety vyjadrujú *príkazy* a *zákazy*. Ich jazykovým vyjadrením je imperatív (veta, ktorá vyjadruje povinnosť alebo určuje to, čo sa nesmie). Príkazy a zákazy sú navzájom prevoditeľné. Istý príkaz sa môže vyjadriť aj formou zákazu a naopak (napr. zákaz zastavenia možno vyjadriť príkazom pokračovať v jazde).

Príklad *normatívnej vety zakazujúcej*: „Nikto nesmie nad mieru ustanovenú zákonom ohrozovať ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje a kultúrne pamiatky“ (čl. 44 ods. 3 *Ústavy SR*).

Príklad *normatívnej vety prikazujúcej*: „Dlh musí byť splnený riadne a včas“ (*Občiansky zákonník*). (Ottová, 2006)

Permisívne vety (oprávňujúce vety) – vyjadrujú dovolenia, subjektívne práva (oprávnenia).

Týmito vetami sú vyjadrené práva a povinnosti občanov (napr. v ústavách).

Príklad *permisívnej právnej vety*: „Každý má právo odoprieť výpoveď, ak by ňou spôsobil nebezpečenstvo trestného stíhania sebe alebo blízkej osobe.“

Aktivita č. 4

Názov: Trichotomická štruktúra právnej normy

Ciel: Na praktických príkladoch pochopiť štruktúru právnej normy (trichotomickú – trojčlennú).

Kľúčové kompetencie: komunikačné, personálne, interpersonálne, kognitívne – riešenie problémov, logické myslenie.

Pomôcky: papiere, perá, zvýrazňovače žltej, zelenej, červenej farby, normy vypísané na tabuli (alebo interaktívnej tabuli).

Práca v triede: individuálna

Čas: 10 minút

Zadanie:

Na praktických príkladoch si ukážeme trojčlennú (trichotomickú) štruktúru právnej normy. Na papieri máte 4 príklady právnych noriem. Vašou úlohou je pozorne si normy prečítať a farebne v nich vyznačiť jednotlivé časti – hypotézu (zelenou farbou), dispozíciu (modrou farbou) a sankciu (červenou farbou).

Postup:

Skôr ako žiaci začnú pracovať, zopakujeme s nimi pojem právna norma. Čím sa právna norma odlišuje od iných spoločenských noriem? Aké druhy právnych noriem rozlišujeme (niekoľko príkladov)? Akú štruktúru právnych noriem rozlišujeme? Zároveň s nimi zopakujeme jednotlivé časti právnej normy, a to *hypotézu, dispozíciu a sankciu*.

Príklady:

1. „Ak sa veriteľ dohodne s dlžníkom, že doterajší záväzok sa nahrádza novým záväzkom, doterajší záväzok zaniká a dlžník je povinný plniť nový záväzok.“
2. „Nájom bytu zanikne písomnou dohodou medzi prenajímateľom a nájomcom alebo písomnou dohodou.“
3. „Nájomca je povinný oznámiť bez zbytočného odkladu prenajímateľovi potrebu tých opráv v byte, ktoré má znášať prenajímateľ, a umožniť ich vykonanie; inak zodpovedá za škodu, ktorá nesplnením tejto povinnosti vznikla.“
4. „Kto iného úmyselne usmrtí, potrestá sa odňatím slobody na pätnásť rokov až dvadsať rokov.“

Po skončení práce žiakov si prečítame každú normu a niektorí žiaci prezentujú svoje riešenie. Po každej norme učiteľ vysvetlí správne riešenie (príloha k aktivite č. 4 – riešenie).

Reflexia:

Ako sa mi pracovalo?

Rozumel som obsahu právnej normy?

V čom som videl problém pri vyberaní jednotlivých častí právnej normy?

Záver:

Učiteľ vyhodnotí prácu žiakov.

Aktivita č. 5

Názov: Odborník

Cieľ: Na základe samostatného štúdia vysvetliť spolužiakom témy *štát a právo, právny štát, právo a spravodlivosť, právna politika, právo ako normatívny systém, členenie práva, funkcie práva, pramene práva, právna kultúra, právne normy*.

Kľúčové kompetencie: komunikačné, personálne, interpersonálne, kognitívne – riešenie problémov, logické myslenie.

Pomôcky: papiere, perá, rozpracované jednotlivé témy pre žiakov, rôzne literárne zdroje (pozri zoznam bibliografických odkazov).

Práca v triede: individuálna a skupinová

Čas: 3 x 45 minút alebo podľa zváženia učiteľa vzhľadom na vek žiakov

Zadanie:

Na tejto hodine budete pracovať s odborným textom. Každý z vás dostane jednu rozpracovanú tému. Vašou úlohou bude naštudovať tému tak, aby ste ju vedeli vysvetliť svojim spolužiakom. Počas prípravy môžete použiť literatúru, ktorú máte k dispozícii. Môžete údaje vyhľadávať, dopĺňať, dopisovať, analyzovať.

V prvej časti bude pracovať každý sám. V druhej časti sa spoja tí z vás, ktorí si mali naštudovať rovnakú tému. V poslednej fáze sa rozdelíte na skupiny tak, že v každej skupine bude zástupca jednej témy a bude ju vysvetľovať ostatným, ktorí budú počúvať, písať si poznámky a diskutovať. Na konci celá trieda absolvuje test k osvojeným témam.

Postup:

Učiteľ vystupuje v pozícii facilitátora. Každú tému písomne rozpracuje.

Rozpracované témy rozmnoží tak, aby v prvej fáze prípravy mohol pracovať každý žiak individuálne.

Témy na rozpracovanie:

- **štát a právo** – regulácia správania ľudí, organizácií, inštitúcií v štáte, právny štát – definícia, princípy právneho štátu a ich analýza, modely právneho štátu a ich charakteristika, právo a spravodlivosť;
- **právo ako normatívny systém** – vývoj práva, znaky právnych noriem, porovnanie s inými spoločenskými normami;
- **základné členenie práva** – objektívne právo, subjektívne právo, platné právo, právne vedomie, zákonnosť, funkcie práva a ich analýza;
- **pramene práva** – materiálne pramene, pramene poznania práva, formálne pramene, druhy formálnych prameňov práva a ich analýza;
- **právna kultúra** – charakteristika, civilizácia, typy právnej kultúry a ich charakteristika, právne normy – definícia, štruktúra právnej normy (môžeme žiakom pripraviť niektoré právne normy a vyznačiť im hypotézu, dispozíciu a sankciu).
- **právne normy** – druhy právnych noriem, ich analýza.

Množstvo tém pripravíme podľa toho, koľko skupín môžeme v triede utvoriť. V každej skupine môže byť do 6 žiakov. Treba ich rozdeliť presne, aby mal tému každý žiak a aby na konci celej aktivity boli v poslednej skupine zástupcovia z každej témy. Ak to v triede nie je možné, výnimočne môžeme posilniť v poslednej skupine niektorú tému o viac žiakov (napr. dvaja). Žiakom prinesieme okrem rozpracovaných tém aj inú literatúru, ktorú si môžu požičať alebo im skopírujeme niektoré témy z literatúry, ktorá nadväzuje na tému, ktorú spracovávajú.

Prvá hodina:

1. **fáza** – žiakom rozdáme rozpracované témy. Každý pracuje individuálne. Žiaci sa oboznámia s témou, údaje si môžu dopĺňať. Čas na túto fázu je cca 30 minút.
2. **fáza** – žiaci vytvoria skupiny podľa tém, s ktorými sa zoznamovali. Každú skupinu tvoria žiaci s rovnakou témou. Rozanalyzujú v nej text, ktorý dostali, diskutujú o téme, presvedčajú sa navzájom, dopĺňajú si údaje, môžu sa dohodnúť, ako budú tému vysvetľovať, či si vytvoria akúsi štruktúru témy atď. Po skončení hodiny žiakom odporučíme, aby si ďalšie informácie zistili a doplnili aj doma.

Druhá hodina:

3. **fáza** – na začiatku nasledujúcej hodiny si žiaci posadajú opäť podľa toho, akú tému študovali. Ak zistili nové informácie, dostanú pár minút na ich doplnenie a vysvetlenie spolužiakom v skupine.
4. **fáza** – žiakov rozdelíme na skupiny tak, aby v každej skupine bol jeden zástupca jednej témy. Ak bolo pripravených 6 tém, v skupine by malo byť 6 žiakov (každý s inou témou). V tejto fáze jednotliví žiaci postupne vysvetľujú svoju tému ostatným spolužiakom. Počas vysvetľovania môže každý používať svoju „prípravu“, ale nesmie tému čítať od slova do slova (čas cca 10 minút na každého žiaka v skupine). Ostatní žiaci ho počúvajú, robia si poznámky, diskutujú. Postupne sa vystriedajú všetci žiaci.

Tretia hodina:

5. **fáza** – na ďalšej hodine žiaci dokončia jednotlivé témy. Môžu sa k nim ešte vrátiť a pýtať sa, ak niečomu nerozumeli. Na konci tejto fázy si žiaci posadajú do lavíc a učiteľ s nimi môže témy zopakovať. Žiaci si doma jednotlivé témy osvoja, zopakujú. Učiteľ pripraví didaktický test s obsahovým zameraním na jednotlivé témy, s ktorými sa žiaci oboznámili (aktivita č. 6 Test).

Reflexia:

Pochopil som tému?

Ako sa mi pracovalo?

Bolo jednoduchšie pracovať samostatne alebo spoločne s ostatnými spolužiakmi? Prečo?

Vedel som tému vysvetliť spolužiakom? Vyskytli sa pri vysvetľovaní chyby, problémy? V čom?

Spolužiaci sa pýtali? Rozumel som ich otázkam? Vedel som im odpovedať?

Boli spokojní s mojím výkladom?

Kde som robil chyby? Akých chýb sa mám vyvarovať?

Záver:

Učiteľ pripraví didaktický test, ktorý vyhodnotí.

Aktivita č. 6

Názov: Test

Cieľ: Zhrnúť výsledky práce všetkých žiakov z aktivity Odborník, zistiť, či pochopili jednotlivé témy.

Kľúčové kompetencie: kognitívne – riešenie problémov, logické myslenie.

Pomôcky: hárok so zadaniami testu.

Práca v triede: individuálna

Čas: 20 minút

Zadanie:

Vyriešte úlohy zadané na hárkoch. Po skončení vypracované a podpísané hárky odovzdajte.

Záver:

Po odovzdaní všetkých odpovedových hárkov učiteľ spolu so žiakmi rozoberie jednotlivé úlohy. Po vyhodnotení testu zistí úroveň osvojených vedomostí žiakov. V prípade, že žiaci témy nepochopili, je potrebné sa k nim vrátiť a znova ich spolu so žiakmi rozanalyzovať, doplniť a upevniť. Odporúčame využiť vedomosti jednotlivých žiakov (skupín žiakov) v súlade so zadanými témami.

Vyriešte úlohy:

1. Štát, v ktorom zákony vychádzajú z vôle ľudu prejavenej vo všeobecných voľbách, v ktorom dôležitú úlohu zohrávajú zákony, v ktorom štátnu moc ohraničuje a limituje právo, sa nazýva (doplňte slovné spojenie) .....
2. Uvedte aspoň tri princípy právneho štátu.
3. Aké tri modely právneho štátu rozlišujeme?
4. Bohyňa spravodlivosti v starovekom Ríme sa volala:
a) Justitia   b) Xantipa   c) Kleopatra
5. Bohyňa spravodlivosti je zobrazovaná so zaviazanými očami, v ľavej ruke drží váhy a v pravej ruke zviaza meč. Priradte k uvedeným symbolom ich obsah (k číslam na ľavej strane priradte písmená z pravej strany):
  1. zaviazané oči   A. trestanie, ale zároveň aj ochrana jednotlivcov a spoločnosti pred tými, ktorí porušili ich práva
  2. váhy   B. rovnaký prístup k ľuďom v rovnakých situáciách. Nevidí, kto stojí pred ňou. Nie je ovplyvňovaná sympatiou či antipatiou ku konkrétnej osobe
  3. meč   C. spravodlivo váži dobro a zlo, vinu či nevinu
6. Akými špecifickými znakmi sa odlišuje právo od ostatných normatívnych systémov?
7. Ak nám právo jasne určuje, čo je v danom čase, na danom území právne a čo protiprávne, čo platí ako právo, čo právo prikazuje, čo zakazuje, hovoríme, že ide o právo:
a) subjektívne   b) objektívne (pozitívne)
8. Môže byť právo uzavretým systémom noriem?
a) áno   b) nie
9. Ak právo upravuje vzťahy medzi subjektmi na území jedného štátu, hovoríme o práve:
a) vnútroštátnom   b) medzinárodnom

Riešenie:

1. právny štát;
2. napr. delba moci a kontrola moci, garantovanie základných práv a slobôd, právna istota;
3. liberálny právny štát, sociálny právny štát, demokratický právny štát;
4. a;
5. 1B, 2C, 3A;
6. právo má štátom ustanovenú alebo uznanú formu, v štáte je len jedno, je všeobecne záväzné, štát na jeho dodržiavanie využíva štátne donútenie;
7. b;
8. b;
9. a;
10. b;
11. b;
12. závisí od vzdelanostnej, kultúrnej a morálnej vyspelosti občanov;
13. napr. je prostriedkom na zabezpečenie poriadku a stability, je nástrojom socializácie, je prostriedkom neutralizácie konfliktov;
14. c;
15. d;
16. b;
17. A3, B4, C5; D1, E7, F2, G6;
18. A. Prvá časť je *hypotéza*, potom nasleduje *dispozícia*. *Hypotéza* je alternatívna. To znamená, že stačí naplniť jednu z podmienok (alebo). Okrem toho *hypotéza* obsahuje príkladný výpočet, čo musia rodičia porušiť, aby nastal následok pozbavenia výkonu rodičovských práv (najmä).
„Ak rodič zneužíva svoje rodičovské práva a povinnosti najmä týraním, zneužívaním, zanedbávaním maloletého dieťaťa alebo iným zlým zaobchádzaním s maloletým dieťaťom, alebo výkon rodičovských práv a povinností napriek predchádzajúcim upozorneniam závažným spôsobom zanedbáva, súd pozbaví rodiča výkonu rodičovských práv.“
B. Príklad obsahuje *hypotézu* a *dispozíciu*. *Hypotéza* sa dá čítať tak, že „ak účastník uzavrel zmluvu v tiesni za nápadne nevýhodných podmienok...“ a potom *dispozícia* „účastník má právo od zmluvy odstúpiť“.
„Účastník, ktorý uzavrel zmluvu v tiesni za nápadne nevýhodných podmienok, má právo od zmluvy odstúpiť.“
C. V príklade sa vyskytujú *hypotéza* a *dispozícia*. *Hypotéza* je: „dedič, ktorý dal svojim počínaním najavo, že dedičstvo nechce odmietnuť“ a potom *dispozícia*: „dedičstvo odmietnuť nemôže“.
„Dedičstvo nemôže odmietnuť dedič, ktorý svojim počínaním dal najavo, že dedičstvo nechce odmietnuť.“

Aktivita č. 7

Názov: Normy a hodnoty

Cieľ: Poukázať na to, že spoločenské normy, právne normy, ktoré určujú pravidlá správania ľudí, v konečnom dôsledku chránia rôzne hodnoty spoločnosti a tým spoločnosť integrujú.

Kľúčové kompetencie: komunikačné, personálne, interpersonálne, kognitívne – riešenie problémov, logické myslenie.

Pomôcky: papiere, perá.

Práca v triede: individuálna, skupinová

Čas: 30 minút

Zadanie:

Zamyslite sa nad tým, čo je vo vašom živote veľmi dôležité. Čo si veľmi ceníte a chcete, aby vám zostalo nadhlo alebo aj stále (celý život); čo chcete dosiahnuť, čo je pre vás tým najcennejším (napr. zdravie, rodina, priatelia, šťastie, spoločenské uznanie...)? Aké sú naše životné hodnoty? Môžeme si vyčleniť akési roviny: JA – svet; JA – moji blízki; JA – JA; JA – moje okolie... (**Pozn. autorky:** Životné hodnoty predstavujú určité vlastnosti vecí a javov, ktoré sú pre človeka žiaduce alebo nežiaduce, dobré alebo zlé. Majú pre neho pozitívny alebo negatívny význam. Sú to orientačné body, podľa ktorých človek riadi svoje správanie, či už k sebe alebo k iným ľuďom). (Zelina, Uhreková, 2000)

Postup:

1. časť

Žiaci budú pracovať *individuálne*. Rozdáme im papiere. V úvodnej časti sa so žiakmi porozprávame o hodnotách. Vyzveme ich, aby uviedli niektoré hodnoty, ktoré sú pre nich dôležité. (**Pozn. autorky:** niektorí žiaci nebudú vedieť, aké hodnoty majú uvádzať a čo sú hodnoty. Môže im pomôcť učiteľ – *dobrá život, šťastie, rodina, priateľstvo, dôvera, úcta, zdravie, sebaúcta, práca, dostatok financií, bývanie atď.*). Následne žiaci napíšu svoje hodnoty (aspoň 3) podľa poradia dôležitosti. Na prvom mieste bude najdôležitejšia hodnota, na druhom menej dôležitá atď. Žiaci svoje hodnoty odprezentujú.

2. časť

V tejto časti budú žiaci pracovať vo dvojiciach. Dvojice si porovnajú hodnoty, ktoré napísal predtým každý sám, spíšu si ich a spoločne napíšu pravidlá správania, ktoré budú ich hodnoty chrániť. Pravidlá správania budú uvádzať v 1. osobe jednotného čísla (napr.: *priateľstvo* – budem pomáhať svojmu priateľovi; vypočujem si jeho problémy; pomôžem mu ich vyriešiť; nikdy ho nepodvediem...). Dvojice odprezentujú svoje pravidlá správania sa.

Reflexia:

Ako sa mi pracovalo? Pochopil som, čo sú životné hodnoty? Našiel som súvislosť medzi hodnotami a normami? Čo by sa stalo, keby medzi ľuďmi neexistovali žiadne normy? Aké hodnoty chránia napr. dopravné predpisy; trestný zákon; Občiansky zákonník...? Musia byť všetky normy presne stanovené? Existujú aj normy, ktoré nie sú nikde napísané, ale sa nimi riadime? Prečo?

Záver:

Učiteľ vyhodnotí prácu žiakov.

Aktivita č. 8

Názov: Kódexy

Cieľ: Vypracovať dva kódexy (pre situáciu na pustom ostrove; v triede) a porovnať ich.

Kľúčové kompetencie: komunikačné, personálne, interpersonálne, kognitívne – riešenie problémov, logické myslenie.

Pomôcky: papiere, perá.

Práca v triede: skupinová

Čas: 20 minút

Zadanie:

Ľudia dlhé obdobia vytvárali pravidlá správania, ktoré mali zaručiť úspešný, dobrý život. Takéto súbory pravidiel sa niekedy označovali ako *kódexy*. Vypracujte dva kódexy, ktoré budú usmerňovať vaše správanie. Jeden kódex bude spracovaný pre situáciu, že budete žiť na neznámom ostrove, a druhý kódex pre život vo vašej triede. Majte na pamäti, že jednotlivé normy – pravidlá chránia hodnoty.

Postup:

1. časť

Žiakov rozdelíme na 4-členné skupiny. Predstavia si, že cez prázdniny plávali loďou po mori. Loď stroskotala blízko neznámeho ostrova. Niektoré potrebné nástroje a zásoby sa im podarilo zachrániť. Na ostrove je dostatok ovocia, vtákov, zvierat a pitnej vody. Na akých hodnotách by im v tejto situácii záležalo a aké pravidlá, zákony (4) by prijali na ich ochranu, aby spolužitie do príchodu záchranej lode bolo dobré (harmonické), aby spolu všetci prežili.

2. časť

V tejto časti sa žiaci myslou presunú do svojej triedy. Nebudú uvádzať žiadne mená, nikoho menovite kritizovať. Opäť si vypíšu hodnoty, ktoré chcú ako trieda (triedny kolektív) chrániť. V zapätí pripravia pravidlá, zákony (7), ktoré by mali v triede platiť. Pravidlá by mali odrážať takú skutočnosť, aby každý z nich rád chodil do školy, aby neboli porušované ich práva, ale ani práva iných ľudí okolo nich, a aby si každý mohol splniť svoje povinnosti, ktoré mu z pozície v triede, v škole vyplývajú.

Učiteľ spolu so všetkými žiakmi na záver vypracuje 10 pravidiel, na ktorých sa všetci žiaci dohodnú. Odporúčame umiestniť pravidlá na viditeľnom mieste v triede a v prípade riešenia nejakých problémov v triede sa k nim vracieť.

Reflexia:

Ako sa mi pracovalo?

Bolo jednoduchšie vybrať hodnoty a pravidlá na ostrove alebo v triede? Prečo? Aké hodnoty sme potrebovali chrániť na ostrove a aké v triede?

Záver:

Na záver učiteľ zhrnie najzákladnejšie hodnoty (ktoré sú nevyhnutné pre spolužitie ľudí v štáte) chráni štát *právnymi normami* (napr.: Obchodný zákonník, Občiansky zákonník, trestný zákon...). K takýmto hodnotám patria napr. ľudský život, vlastníctvo, bezpečnosť, základné ľudské a občianske práva.

Učiteľ zopakuje so žiakmi jednotlivé témy.

12/ Pôsobnosť právnych noriem

Právna norma pôsobí vždy v určitom čase, na určitom území a pre určité subjekty. Pôsobnosť právnych noriem:

- **časová** (temporalita) – vymedzuje časový úsek, v ktorom právna norma v spoločnosti pôsobí. Časová pôsobnosť – určuje *odkedy, dokedy, v akom časovom úseku* má norma regulačne pôsobiť či upravovať spoločenské vzťahy. Časová pôsobnosť sa spája s pojmami *platnosť, účinnosť, intertemporalita (tranzitorita), aretroaktivita/retroaktivita*,
- **územná** (teritorialita) – určuje štátne územie alebo jeho časť, na ktorom právna norma platí. Právne normy môžu mať svoju pôsobnosť na celom území štátu alebo majú lokálnu pôsobnosť,
- **vecná** – vymedzuje vecnú problematiku, ktorá je normou upravená. Vymedzuje skutkové podstaty, pre ktoré právna norma platí. Rozlišujeme právne normy so *všeobecnou vecnou pôsobnosťou* a právne normy so *špeciálnou pôsobnosťou*,
- **osobná** (personalita) – vymedzuje okruh osôb, pre ktoré právna norma v určitom právnom predpise platí. Platnosť sa môže vzťahovať na všetky subjekty (všeobecná osobná pôsobnosť) alebo len na štátnych občanov, na cudzincov, prípadne na konkrétne vymedzenú skupinu ľudí (napr. podnikateľov, vojakov). Vtedy hovoríme o špeciálnej osobnej pôsobnosti. Zo všeobecnej osobnej pôsobnosti sú vyňaté niektoré osoby, napr. osoby, ktoré požívajú diplomatickú imunitu, imunitu poslancov, imunitu sudcov.

Platnosť právnej normy

Platnosť určuje dobu, počas ktorej je právna norma súčasťou platného právneho systému. Právny predpis a v ňom obsiahnutá právna norma je platná dňom publikácie, uverejnenia v úradnej zbierke, v oficiálnom publikačnom nástroji štátu. V Slovenskej republike je to v *Zbierke zákonov*. Dňom platnosti je deň označený v záhlaví príslušnej čiastky *Zbierky zákonov*.

Účinnosť právnej normy

Účinnosť právnej normy znamená, že pre adresátov vznikajú práva a povinnosti. Stáva sa záväznou, možno ju aplikovať na ňou upravené právne vzťahy a v prípade nedodržania nastupuje aplikácia štátneho donútenia. Právna norma môže nadobudnúť účinnosť **najskôr** v deň *platnosti* právneho predpisu, v ktorom je obsiahnutá, teda v deň vyhlásenia. Pritom dňom platnosti je deň označený v záhlaví príslušnej čiastky *Zbierky zákonov*. Účinnosť však spravidla nastupuje neskôr. Dátum účinnosti, t. j.

odkedy sa danou právnou normou musia subjekty riadiť, býva spravidla priamo ustanovený v zákonoch, príp. v iných normatívnych právnych aktoch. Ak normatívny právny akt nemá ustanovenie o účinnosti, účinnosť nadobúda pätnástym dňom po vyhlásení. Doba medzi platnosťou a účinnosťou právnej normy sa nazýva *legisvakačná doba*. Cieľom je, aby sa adresáti s právnymi normami oboznámili (Ottová, 2006).

Zánik platnosti a účinnosti právnych noriem

S pôsobením právnych noriem v čase súvisí nielen vznik právnych noriem, ale aj zánik a zmena ich platnosti a účinnosti. Na základe právom predpísaného procesu právne normy formálne vznikajú, vstupujú do systému platného práva a na základe opäť právom určeného spôsobu môžu z tohto systému vystúpiť alebo byť zrušené. Formálne napr. platia aj normy, ktoré sa už dlhší čas fakticky nepoužívajú (tzv. obsolétne normy – neefektívne normy, ktoré nie sú vcelku rešpektované alebo nevstúpili do používania, prípadne už vyšli z používania). Platnosť právnej normy sa končí až jej formálnym vyradením zo systému platného práva, jej výslovným zrušením.

Normatívne právne akty možno zmeniť alebo zrušiť:

- *čiasťočne* – novelizáciou rôzneho rozsahu. Právny predpis sa nezruší celý, ale novelizáciou neskorší právny predpis zmení napr. určitú časť skoršieho právneho predpisu, prípadne doplní skorší právny predpis o určitú normu, alebo zruší (deroguje) niektorú právnú normu skoršieho právneho predpisu;
- *v plnom rozsahu* – vydaním celkom nového normatívneho aktu. V záverečných ustanoveniach obsahuje derogačnú klauzulu (zrušujúcu doložku). Zrušenie celého právneho predpisu sa nazýva *abrogácia*;
- *výlučne zrušovacími aktmi* bez ich súčasného nahradenia inými aktmi.

K zániku platnosti a účinnosti je spravidla potrebné výslovné zrušenie.

Retroaktivita – spätná účinnosť právnych noriem. **Aretroaktivita** – v právnom štáte je to zákaz pôsobenia právnych noriem do minulosti. Právne normy určujú (prikazujú, zakazujú, dovoľujú) to, čo má byť. Nemôžu ukladať povinnosti na obdobie, keď ešte neplatili, časovo neexistovali. Z hľadiska právnej istoty občanov musí platiť, že ich správanie je posudzované vždy podľa práva, ktoré platilo v čase, v ktorom sa realizovalo.

Teória práva rozlišuje medzi *pravou* a *nepravou retroaktivitou*.

Intertemporalita právnych noriem

Určuje sa ňou režim dočasného, prechodného (intertemporálneho) spolupôsobenia skoršieho a neskoršieho práva. Na riešenie (doriešenie) konkrétnych situácií sa dočasne v stanovenom rozsahu používajú skoršie právne normy, hoci platnosť a účinnosť právneho aktu, v ktorom sú obsiahnuté, už zanikla a dočasne sa nepoužívajú nové, už platné a účinné právne normy (napr. zákon o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti: „Exekučné konania, ktoré sa začali do 1. februára 2002, sa dokončia podľa doterajších predpisov“ – Ottová, 2006). Intertemporálne (prechodné) ustanovenia normatívneho právneho aktu sú súčasťou záverečných, spoločných (prechodných) ustanovení aktu.

Aktivita č. 9

Názov: Právo hrou

Cieľ: Zopakovať si, upevniť jednotlivé pojmy z teórie práva a pochopiť ich význam.

Kľúčové kompetencie: komunikačné, tvorivé myslenie, personálne, interpersonálne, kritické myslenie, kognitívne – riešenie problémov.

Pomôcky: kartičky s úlohami, tabuľa, krieda (fixky), papier, pero, tabuľka na zapisovanie bodov.

Práca v triede: skupinová práca

Čas: 40 minút

Zadanie:

Zahráme si spoločenskú hru, v ktorej si zopakujeme prebrané učivo. Budete pracovať v skupinách. Pri hre budeme používať kartičky, ktoré majú rôznu bodovú hodnotu – 1 bod, 2 body, 3 body. Výsledky práce každej skupiny budeme zapisovať. Kto získa najväčší počet bodov, vyhráva.

1. variant

Postup:

Žiakov rozdelíme na 4- až 6-členné skupiny. Pripravíme si tri kôpky hracích kartičiek podľa prílohy. Každá kôpka kartičiek bude mať svoju bodovú hodnotu. Jednu kôpku budú tvoriť kartičky s bodovým ohodnotením 1, druhú kôpku kartičky s bodovým ohodnotením 2 a tretiu kôpku kartičky s bodovým ohodnotením 3. Čísla 1, 2 alebo 3 nakreslíme na rub kartičky, aby ich žiaci videli. Na opačnú stranu kartičky napíšeme slovo alebo slovné spojenie, ktoré sme na predchádzajúcich hodinách prebrali (vysvetlili). Slová alebo slovné spojenia vyberáme podľa náročnosti a vpisujeme na kartičky tak, aby sa odlišovali bodovým ohodnotením, t. j. ľahšie slová alebo slovné spojenia napíšeme na kartičku s hodnotou 1 bodu, ťažšie s hodnotou 2 bodov a najťažšie slová alebo slovné spojenia napíšeme na kartičku s 3 bodmi. Skupina si vyberie jedného zástupcu, ktorý predstúpi pred triedu a vyberie si kôpku kartičiek, z ktorej chce ťahať zadanie (jednobodová, dvojbodová alebo trojbodová kôpka).

Vezme vrchnú kartu z vybranej kôpky tak, aby ju jeho spoluhráči nevideli (nikomu ju neukáže). Počas *desiatich sekúnd* sa musí rozhodnúť, akým spôsobom slovo alebo slovné spojenie, ktoré je na kartičke napísané, predvedie. Má tri možnosti: buď slovo alebo slovné spojenie **nakreslí**, alebo ho **slovné opíše**, alebo **priblíži (ukáže) pantomimicky**. Na interpretáciu slova alebo slovného spojenia zvoleným spôsobom má *jednu minútu*, v priebehu ktorej musia spolužiaci z jeho skupiny uhádnuť slovo alebo slovné spojenie, ktoré predvádza (kreslením, hovorením, pantomímou). Dodržiavanie časového limitu kontrolujú súper. Ak žiak poruší niektoré z pravidiel hry (uvedené nižšie), je slovo alebo slovné spojenie považované za neuhádnuté a na rad prichádza ďalšia skupina. Ak skupina slovo alebo slovné spojenie v časovom limite *uhádne*, napíšeme jej do tabuľky počet bodov uvedený na hracej kartičke a pokračujeme v hre ďalšou skupinou rovnakým spôsobom. Ak skupina slovo alebo slovné spojenie v časovom limite *neuhádne*, môžeme pokračovať tak, že dáme možnosť iným skupinám (žiaci nesmú byť hluční a odpovedať môžu, až keď ich vyzveme). V hre pokračuje skupina, ktorá sa prihlási ako prvá. Ak uhádne, pripíšeme jej počet bodov uvedený na kartičke (nikdy body skupine neodpočítavame). Môžeme pokračovať aj tak, že si novú kartičku ťahá člen ďalšej skupiny.

Pred začatím hry sa treba dohodnúť aj na presnosti uhádnutých slov či slovných spojení (napr. na uhádnutie slovného spojenia „právny štát“ bude dostačujúce – „štát, v ktorom platí právo“).

Upozornenie: Treba počítať s tým, že sa prejaví určitá nespokojnosť niektorých žiakov, že sa budú škriepiť. Je na učiteľovi, ako situáciu zvládne. Pre veľké nezhody sa hra možno bude musieť ukončiť.

Reflexia:

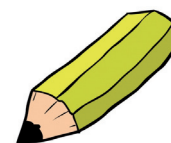
Rozumel som slovám a slovným spojeniam? Ktorý zo spôsobov interpretácie bol najťažší? Ako reagovali spoluhráči? Dával som im dosť podnetov na hádanie? Bol som aktívny alebo som to pri prvom neúspechu vzdal?

Záver: Učiteľ vyhodnotí prácu skupín.

Pravidlá hry

Pravidlá pri kreslení:

Žiak musí pojem nakresliť.

Nesmie ani rozprávať, ani gestikulovať, môže len kývnutím hlavy naznačiť spolužiakom, že časť pojmu uhádli správne. Kresba nesmie obsahovať písmená ani číslice. Pri viacslovných pojmoch môže predvádzajúci žiak pojem priblížiť po jednotlivých slovách. Pri kreslení napíše na tabuľu (papier) číslo do krúžku podľa toho, či ide o prvé slovo alebo druhé slovo...

Pravidlá pri slovnom opise:

Žiak musí slovo alebo slovné spojenie opísať.

Nesmie použiť samotné slovo alebo slovné spojenie, ani jeho koreň alebo odvodené formy. Napríklad pri slovnom spojení *bohyňa spravodlivosti* nesmie povedať *boh*, *božský* ani *spravodlivý*, *správne*. Pri viacslovných pojmoch môže pri slovnom opise ukázať na prstoch, o ktoré slovo v poradí ide.

Pravidlá pri pantomíme:

Slovo alebo slovné spojenie musí byť priblížené pantomimicky.

Žiak nesmie rozprávať, ani vydávať akékoľvek zvuky, ani používať akékoľvek predmety alebo na ne ukazovať. Smie len ukazovať na časti vlastného tela. Pri viacslovných pojmoch môže pri pantomíme ukázať na prstoch, o ktoré slovo v poradí ide.

2. variant:

Využitie prísnejších pravidiel

V prípade, že sú v triede veľmi šikovní žiaci, je možné hru pripraviť tak, aby bola **náročnejšia**. Opäť si pripravíme tri kôpky hracích kariet s rôznym bodovým ohodnotením. Hru sprísňime tým, že na karte bude stanovené, či slovo alebo slovné spojenie bude žiak kresliť, slovne opisovať alebo ho priblíži pantomimicky.

Slová a slovné spojenia na použitie pre druhý stupeň základných škôl:

pravidlá platné v rodine, sociálna rola, socializácia, pravidlá spolupráce, práva a povinnosti žiakov základnej školy, triedna samospráva, štátne symboly, sociálne skupiny, spoločnosť, občan, občianstvo, štát, znaky štátu, právny štát, ústava, štátna moc, zákonodarná moc, výkonná moc, základné ľudské práva

a slobody, prezident, súdy, zodpovednosť, parlament NR SR, Zbierka zákonov, platnosť zákona, účinnosť zákona, právna istota, právna norma, náboženská norma, estetická norma, prokuratúra, advokácia, polícia, právne vedomie, verejné právo, súkromné právo.

Slová a slovné spojenia na použitie pre stredné školy:

spoločnosť, socializácia, spoločenská rola, sociálne učenie, spoločenská norma, morálne normy, náboženské normy, výčitky svedomia, hanba, opovrhnutie, morálny kódex lekára, morálny kódex advokáta, štát, znaky štátu, spravodlivosť, bohyňa spravodlivosti, právny štát, vláda práva, právo na spravodlivý proces, delba moci, kontrola moci, obmedzená vláda, suverenita ľudu, nezávislosť súdnictva, zákonnosť, právna istota, materiálne pramene práva, právna obyčaj, precedensy, normatívna zmluva, právne vedomie, právna kultúra, kontinentálny typ právnej kultúry, anglo-americký typ právnej kultúry, socialistický typ právnej kultúry, náboženské právne kultúry, právna norma, štátne donútenie, sankcia, hypotéza právnej normy, dispozícia právnej normy, právna norma s najvyššou právnou silou, prikazujúce právne normy, zakazujúce právne normy, dovoľujúce právne normy, donucovacie právne normy, časová pôsobnosť právnej normy, územná pôsobnosť právnej normy, osobná pôsobnosť právnej normy, platnosť právnej normy, účinnosť právnej normy, legisvakačná doba, retroaktivita.

Aktivita č. 10

Názov: Osemsmerovka

Cieľ: Zopakovať si, upevniť jednotlivé pojmy z teórie práva a pochopiť ich význam.

Kľúčové kompetencie: komunikačné, tvorivé myslenie, kognitívne – riešenie problémov, logické myslenie.

Pomôcky: pripravená a predtlačená tabuľka s osemsmerovkou, tabuľa s osemsmerovkou (interaktívna tabuľa), čistý papier pre učiteľa.

Práca v triede: individuálna

Čas: 15 minút

Zadanie:

Zopakujeme si jednotlivé pojmy z teórie práva. Pod osemsmerovkou sa nachádzajú slová, ktoré v nej vyznačíte prečiarknutím všetkých písmen predloženého slova (napr. nájdete slovo dispozícia a všetky písmená tohto slova, teda celé slovo prečiarknete). Keď sa vám podarí nájsť v osemsmerovke všetky slová, vypíšete vedľa seba tie písmená, ktoré v nej zostali neprečiarknuté. Postupujte zhora, vždy zľava doprava až smerom dole.

Ich spojením získate dva latinské výroky. Úlohou je zistiť tieto výroky.

Postup:

Rozdáme všetkým žiakom osemsmerovky. Podľa pokynov môžu začať pracovať. Žiak, ktorý nájde všetky slová a vypíše tajničku (latinské výroky), sa prihlási, že prácu skončil.

Aktivitu môžeme ukončiť rôzne:

- môžeme si zapisovať mená žiakov v poradí, v akom skončili svoju prácu. Vyriešenú osemsmerovku si nechajú na lavici. Keď všetci žiaci (alebo aspoň väčšina) prácu skončia, svoje výroky prečítajú napríklad prví traja (piati, desiati...).
- môžeme vyriešené osemsmerovky od žiakov vyzbierať v poradí, ako ukončili svoju prácu alebo zoberieme osemsmerovku len prvým, ktorí ju vylúštili (odporúčame zobrať viac vyriešených osemsmeroviek, pretože sa môže stať, že niektoré odovzdané riešenia nebudú dávať zmysel, teda nebudú správne).

Záver:

Po skončení práce vyriešime úlohu aj na tabuli (alebo interaktívnej tabuli). Postupne vyvolávame žiakov, aby na tabuli vyznačili jednotlivé slová.

Následne farebne zvýrazníme (alebo žiaci) zostávajúce písmená a napíšeme ich pod osemsmerovku.

Učiteľ latinské výroky vypíše na tabuľu v slovenčine (pozri prílohu).

K niektorým slovám sa vrátíme a so žiakmi ich zopakujeme. Učiteľ vyhodnotí prácu žiakov.

Reflexia:

Bola osemsmerovka ťažká? V čom?

Bola osemsmerovka pre mňa prínosom?

Naučil som sa niečo?

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	
U	B	A	M	A	I	S	O	T	E	M	P	O	R	A	L	I	T	A	C	1.
I	E	T	I	V	T	A	T	E	R	I	T	O	R	I	A	L	I	T	A	2.
P	O	I	N	Á	S	P	I	B	P	A	R	L	A	M	E	N	T	E	D	3.
R	V	V	I	R	G	R	M	E	Č	I	Ú	I	U	A	D	Á	L	V	I	4.
Á	Á	I	S	P	R	Á	V	N	A	S	I	L	A	I	C	K	N	A	S	5.
V	R	T	T	S	É	V	N	S	T	I	G	N	O	R	A	Ť	N	N	P	6.
N	P	K	E	O	C	N	T	A	I	N	O	K	Á	Z	A	S	S	V	O	7.
E	É	A	R	M	K	E	V	Ú	R	J	A	I	M	Š	V	O	N	Í	Z	8.
S	N	O	S	A	O	N	Y	Č	U	I	A	R	O	T	A	N	E	T	Í	9.
Y	T	R	T	S	É	O	H	I	M	I	A	Č	C	Á	T	N	D	A	C	10.
S	A	T	V	N	I	R	Á	N	Í	S	Ú	D	Y	T	S	O	E	M	I	11.
T	L	E	O	Č	S	M	V	N	R	N	O	N	E	B	Ú	K	C	R	A	12.
É	P	R	O	E	H	Y	P	O	T	É	Z	A	X	N	O	Á	E	O	C	13.
M	M	P	L	A	T	N	O	S	Ť	N	O	R	M	Y	I	Z	R	N	U	14.
Y	K	Š	Á	L	H	Y	V	Ť	Z	Á	K	A	Z	Y	S	A	P	A	T	15.

dispozícia, Grécko, hypotéza, meč, ministerstvo, moc, nariadenia, normatívna veta, oči, obyčaj, platnosť normy, parlament, právna sila, právne normy, platné právo, právne systémy, precedens, retroaktivita, Rím, samospráva, sankcia, súdy, štát, temporalita, teritorialita, ústava, váhy, vláda, účinnosť, ústavné normy, vyhlášky, zákazy, zákon, zákonnosť

Zoznam bibliografických odkazov

- BABITZ, M. a kol. 2002. *Zmaturuj z náuky o spoločnosti*. Brno : Graphical, s. r. o., 2002. ISBN 80-7358-013-6.
- BAKOŠOVÁ, E. 1999. *Základy sociológie pre právnikov*. Bratislava : Právnická fakulta UK, 1999. ISBN 80-7160-119-5.
- BOCKOVÁ, A., ĎURAJKOVÁ, D., FEKETEHOVÁ, K., SAKÁČOVÁ, Z. 2013. *Občianska náuka – príprava na maturity a prijímacie pohovory na VŠ*. 6. aktualizované vydanie. Bratislava : SPN – Mladé letá, s. r. o., 2013. ISBN 978-80-10-02410-0.
- BRÖSTL, A., DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I. 2000. *Základy štátovedy*. Vysokoškolské učebné texty právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach. 2.vyd. Košice : Edičné stredisko UPJŠ, 2000. ISBN 80-7097-415-X.
- CIBULKA, L. 1999. *Vybrané kapitoly z dejín občianskej náuky*. Bratislava : Právnická fakulta UK, 1999. ISBN 80-7160-122-5.
- ĎURAJKOVÁ, D., KOPECKÁ, H., VARGOVÁ, D. 2011. *Občianska náuka pre 3. ročník gymnázia*. Bratislava : SPN – Mladé letá, s. r. o., 2011. ISBN 978-80-10-02052-2.
- KAŠUBA, V. 2008. Aténska demokracia. In *Historická revue*, 2008, č. 7-8, s. 43-45.
- KICZKO, L. a kol. 1997. *Slovník spoločenských vied*. Bratislava : SPN. PRO SLOVAKIA, 1997. ISBN 80-08-01040-1.
- KOPÁL, L., BAČOVÁ, Z. 2008. *Náuka o spoločnosti (krok za krokom k maturite)*. 1. vyd. Bratislava : Fragment, s. r. o., 2008. ISBN 978-80-8089-171-8.
- KOPECKÁ, H. 2006. *Základy politológie (Metodické listy – námety na tvorbu maturitných заданий)*. 1. vyd. Bratislava : MPC v spolupráci s Učiteľským neinvestičným fondom, 2006. ISBN 80-7164-422-6.
- KRESÁK, P. a kol. 1997. *Občan a demokracia*. Bratislava : Polygrafia SAV. Nadácia Občan a demokracia, 1997. ISBN 80-967169-7-2.
- KRSKOVÁ, A. 1997. *Kapitoly z dejín európskeho politického a právneho myslenia*. Bratislava : Právnická fakulta UK, 1997. ISBN 80-7160-022-9.
- KRSKOVÁ, A., KRÁTKA, D. 1996. *Základy práva a ochrana spotrebiteľa*. 2. vyd. Bratislava : SPN, 1996. ISBN 80-08-01740-6.
- LENCZ, L. 1994. *Metodický materiál II k predmetu etická výchova*. 1. vyd. Bratislava : MPC, 1994. ISBN 80-85185-62-8.
- MIEDZGOVÁ, J. 1994. *Základy etiky*. 1. vyd. Bratislava : SPN, 1994. ISBN 80-08-02369-4.
- OTTOVÁ, E. 2006. *Teória práva*. 2. doplnené a prepracované vydanie. Šamorín : Heuréka, 2006. ISBN 80-89122-37-X.
- OTTOVÁ, E., VACULÍKOVÁ, N. 1998. *Úvod do štúdia práva*. 1. vyd. Bratislava : Právnická fakulta UK, 1998. ISBN 80-7160-106-3.
- PRUSÁK, J. 1997. *Teória práva*. Bratislava : vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997. ISBN 80-7160-094-6.
- SOPÓCI, J., BÚZIK, B. 1995. *Základy sociológie*. 1. vyd. Bratislava : SPN, 1995. ISBN 80-08-00042-2.
- TÓTH, R. 1994. *Základy politológie (Človek v politike)*. 1. vyd. Bratislava : SPN, 1994. ISBN 80-08-02220-5.
- TUREK, I. 2005. *Inovácie v didaktike*. 2. vyd. Bratislava : MPC, 2005. ISBN 80-8052-230-8.
- VALACHOVIČ, P. 2001. Aby silný neubližoval slabému. In *Historická revue*. ISSN 1335-6550. 2001, č. 1, s. 3-4.
- VETRÁK, M. 2000. *Právo ES (ACQUIS COMMUNAUTAIRE)*. Centrum pre Európsku politiku, 2000.
- ZELINA, M., UHEREKOVÁ, M. 2000. *Ako sa stať sám sebou (Program cesty)*. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo Poľana, s. r. o., 2000. ISBN 80-89002-21-8.
- ZIGO, M. 2006. Hugo Grotius – filozof práva. In *Historická revue*. ISSN 1335-6550/2006. 2006, č. 7-8, s. 4-5. Activity Gold Edition; Piatnik-hra č. 775833; autori : Catty&Führe
- www.google.sk – štátne vlajky sveta
- www.google.sk – štátne znaky
- <https://sk.wikipedia.org>

Príloha k aktivite č. 2 – riešenie

Spoločenské normy	morálne	dopravné	náboženské	ekonomické	právne	estetické	politické
„Cti otca svojho i matku svoju.“			X				
„Do divadla si muž oblieka tmavý oblek a žena šaty alebo kostým.“						X	
„Strany vznikajú s cieľom získať moc a podieľať sa na štátnej moci.“							X
„Pozdrav je prejav úcty, priateľstva a dobrých úmyslov.“	X						
„Úroveň reálnej mzdy závisí od výšky nominálnej mzdy a od úrovne cien a tovarov.“				X			
„Bozkávanie, hladkanie, maznanie sa je na verejnosti zakázané.“	X						
„Krátke šaty sa na ples nehodia.“						X	
„Nepreriekneš krivého svedectva proti blížnemu svojmu.“			X				
„Kto neoprávnene vnikne do obydlia iného alebo tam neoprávnene zotrúva, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.“					X		
„Ak cyklista odbočuje doľava, musí dať prednosť v jazde protiidúcim motorovým i nemotorovým vozidlám.“		X					
„Členstvo v strane zaniká písomným oznámením o vystúpení zo strany, a to dňom doručenia príslušnej okresnej organizácii.“							X
„Najvyšším orgánom strany je snem.“							X
„Pracovný pomer sa zakladá písomnou pracovnou zmluvou medzi zamestnávateľom a zamestnancom.“					X		

Príloha k aktivite č. 4 – riešenie

(zelenou farbou písma je zvýraznená hypotéza, modrou farbou je zvýraznená dispozícia a červenou farbou sankcia)

Príklad č. 1: Norma neobsahuje *sankciu*.

Preto:

1. „Ak sa veriteľ dohodne s dlžníkom, že doterajší záväzok sa nahrádza novým záväzkom, doterajší záväzok zaniká a dlžník je povinný plniť nový záväzok.“

Príklad č. 2: V príklade je použitá iba *dispozícia*.

Preto:

2. „Nájom bytu zanikne písomnou dohodou medzi prenajímateľom a nájomcom alebo písomnou dohodou.“

Príklad č. 3: *Hypotéza* je zamlčaná (napr. *ak vznikne pri nájme bytu potreba opráv...*). Potom nasleduje *dispozícia* a nakoniec *sankcia*.

3. „Nájomca je povinný oznámiť bez zbytočného odkladu prenajímateľovi potrebu tých opráv v byte, ktoré má znášať prenajímateľ, a umožniť ich vykonanie; inak zodpovedá za škodu, ktorá nesplnením tejto povinnosti vznikla.“

Príklad č. 4: Ide o normu trestného práva hmotného. Tam spravidla chýbajú *hypotézy*, ale zato sú tam vždy *sankcie*. Takže príklad obsahuje *dispozíciu* a *sankciu*.

4. „Kto iného úmyselne usmrtí, potrestá sa odňatím slobody na pätnásť rokov až dvadsať rokov.“

1

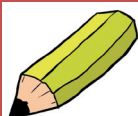
spoločnosť

2

spoločenská norma

3

normatívne vety

1

znaky štátu

2

výčitky svedomia

3

bohyňa spravodlivosti

Príloha k aktivite č. 10 – riešenie

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	
U	B	A	M	A	I	S	O	T	E	M	P	O	R	A	L	I	T	A	C	1.
I	E	T	I	V	T	A	T	E	R	I	T	O	R	I	A	L	I	T	A	2.
P	O	I	N	A	S	P	I	B	P	A	R	L	A	M	E	N	T	E	D	3.
R	V	V	I	R	G	R	M	E	Č	I	Ú	I	U	A	D	Á	L	V	I	4.
Á	Á	I	S	P	R	A	V	N	A	S	I	L	A	I	C	K	N	A	S	5.
V	R	T	T	S	É	V	N	S	T	I	G	N	O	R	A	Ť	N	N	P	6.
N	P	K	E	O	C	N	T	A	I	N	O	K	Á	Z	A	S	S	V	O	7.
E	É	A	R	M	K	E	V	Ú	R	J	A	I	M	Š	V	O	N	I	Z	8.
S	N	O	S	A	O	N	Y	Č	U	I	A	R	O	T	A	N	E	T	I	9.
Y	T	R	T	S	É	O	H	I	M	I	A	Č	C	Á	T	N	D	A	C	10.
S	A	T	V	N	I	R	Á	N	I	S	Ú	D	Y	T	S	O	E	M	I	11.
T	L	E	O	Č	S	M	V	N	R	N	O	N	E	B	Ú	K	C	R	A	12.
É	P	K	O	E	H	Y	P	O	T	É	Z	A	X	N	O	Á	E	O	C	13.
M	M	P	L	A	T	N	O	S	Ť	N	O	R	M	Y	I	Z	R	N	U	14.
Y	K	Š	Á	L	H	Y	V	Ť	Z	Á	K	A	Z	Y	S	A	P	A	T	15.

dispozícia, Grécko, hypotéza, meč, ministerstvo, moc, nariadenia, normatívna veta, oči, obyčaj, platnosť normy, parlament, právna sila, právne normy, platné právo, právne systémy, precedens, retroaktivita, Rím, samospráva, sankcia, súdy, štát, temporalita, teritorialita, ústava, váhy, vláda, účinnosť, ústavné normy, vyhlášky, zákazy, zákon, zákonnosť

Tajnička:

UBI SOCIETAS, IBI IUS (Kde je spoločnosť, tam je aj právo)

IGNORANTIA IURIS NON EXCUSAT (Neznalosť zákona neospravedlňuje)

Názov: **Teória práva**
Autor: Mgr. Gabriela Vincencová
Recenzenti: PhDr. Daniela Ďurajková
PaedDr. Eva Frišová
Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave

Odborná redaktorka: Mgr. Terézia Peciarová
Grafická úprava: Ing. Monika Chovancová
Vydanie: 1.
Rok vydania: 2013
Počet strán: 64
ISBN **978-80-8052-490-6**